Soila Kivioja ja Maria Puskala

OSALLISUUS-PROJEKTI

Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	**Aika** Huhtikuu 2019	**Tekijä/tekijät** Soila Kivioja, Maria Puskala
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn nimi OSALLISUUS-PROJEKTI		
Työn ohjaaja Anne Jaakonaho		**Sivumäärä** 35 + 8
Työelämäohjaaja Maarit Marjusaari		

Opinnäytetyö oli projektiopinnäytetyö, jonka tilaajana oli Pajulinnun päiväkoti. Osallisuus-projektin tavoitteena oli lisätä ja vahvistaa lasten osallisuutta monipuolisten menetelmien avulla Pajulinnun päiväkodin 3–5-vuotiaiden Västäräkki-ryhmässä.

Tarkoituksena oli toteuttaa lasten kanssa yhdessä suunniteltu projekti lapsikokousten ja interventioiden avulla. Ryhmän lapset olivat mukana ideoinnissa, suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Lapset äänestivät interventioiden teemaksi eläimet, joka toimi jokaisen intervention teemana. Interventioiden aiheina olivat leikki, liikkuminen, oppiminen ja tutkiminen sekä taide. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lapsille ja heidän huoltajilleen koottiin dokumentti, joka pohjautui interventioihin.

Osallisuus-projekti perustui varhaiskasvatussuunnitelmaan, varhaiskasvatuslakiin, YK:n lasten oikeuksiin, varhaiskasvatuksen käsikirjaan sekä sosionomin (AMK) varhaiskasvatuskompetensseihin.

Asiasanat
Osallisuus, pedagoginen dokumentointi, varhaiskasvatussuunnitelma

Centria
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	**Date** April 2019	**Author** Soila Kivioja, Maria Puskala
Degree programme Industrial Management		
Name of thesis PARTICIPATION-PROJECT		
Instructor Anne Jaakonaho		**Pages** 35 + 8
Supervisor Maarit Marjusaari		

The form of the thesis was project work which was subscribed by Pajulintu Kindergarten. The aim of the thesis was to increase and strengthen the participation of children in the 3–5-year-old Västäräkki group of the Pajulintu kindergarten through a variety of methods.

The purpose was to implement a project designed with children, through child meetings and interventions. The kids in the group were involved in planning, designing, implementing and evaluating. Children voted animals as the theme of the interventions, which was the theme of every intervention. The topics of the interventions were play, movement, learning and research, and art. Pedagogical documentation provided children and their carers with a document that was based on the interventions.

The thesis was based on the Early Childhood Education Plan, the Early Childhood Education Act, the UN Children's Rights, the Early Childhood Education Handbook and the early childhood education competencies of Bachelor of Social Services (UAS) education.

Key words
Child participation, early childhood education, pedagogical documentation

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1

2 OSALLISUUS-PROJEKTIA OHJAAVAT TEKIJÄT 2
2.1 Osallisuus-projektin tavoite ja tarkoitus 2
2.2 Sosionomin (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit 2

3 VARHAISKASVATUKSEN KESKEISIÄ ASIOITA 4
3.1 Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatuksessa 5
3.2 Varhaiskasvatusta määrittelevät tekijät 7
3.2.1 Varhaiskasvatuslaki ja valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma 7
3.2.2 Kokkolan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 7
3.2.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma 8
3.2.4 Yksikkökohtainen toimintasuunnitelma 9

4 NÄKÖKULMIA LASTEN OSALLISUUTEEN 10
4.1 Shierin osallisuuden tasomalli 12
4.2 Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen 15

5 LASTEN HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSESSA 17
5.1 Havainnointi käytännön tasolla 17
5.2 Osallisuuden havainnointi 18

6 PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI VARHAISKASVATUKSESSA 20
6.1 Pedagoginen dokumentointi lapsen kasvun tukena 20
6.2 Dokumentoinnista pedagogiseen dokumentointiin 20

7 OSALLISUUS-PROJEKTIN TOTEUTUS 22
7.1 Interventiot ja toimintatavat 22
7.1.1 Osallistava leikki 23
7.1.2 Osallistava taide 24
7.1.3 Osallistava tutkiminen ja oppiminen 25
7.1.4 Osallistava liikkuminen 26
7.2 Dokumentin laatiminen 27

8 PROJEKTIOPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI 28
8.1 Päiväkodin työntekijöiden palaute 28
8.2 Lasten palaute 29
8.3 Itsearviointi 30

9 POHDINTA 32

LÄHTEET 34
LIITTEET

KUVIOT

KUVIO 1. Laaja-alainen osaaminen 6
KUVIO 2. Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat – Mikä muuttuu? 9
KUVIO 3. Shierin osallisuuden tasomalli 14
KUVIO 4. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien jatkumo 21

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea ja edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä sekä oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan osallisuutta eri tavalla kuin aikaisemmin. (Opetushallitus 2016, 14, 30.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan myös lasten ilmaisun vapautta ja oikeutta tulla kuulluksi (Unicef a). Lasten osallisuudella tarkoitetaan kuulluksi tulemista sekä mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintatapaan. Inklusiiviseen toimintakulttuuriin kuuluvat osallisuus, tasa-arvoisuus sekä yhdenvertaisuus, joiden tärkeitä tekijöitä ovat monenlaiset näkemykset ja mielipiteet, joita kunnioitetaan ja arvostetaan. Lasten osallisuutta tukevat sensitiivinen kohtaaminen ja myönteiset kokemukset. Sensitiivisellä kohtaamisella tarkoitetaan myönteistä vuorovaikutusta, jossa aikuinen huomioi lapsen ikä- ja kehitystason sekä toimii lapsen perustarpeiden mukaisesti. (Opetushallitus 2016, 30.)

Opinnäytetyö oli projektiopinnäytetyö. Projektiopinnäytetyön tilaajana oli Pajulinnun päiväkoti Kälviällä, joka kuuluu Kokkolan kaupungin sivistyskeskuksen varhaiskasvatuspalveluihin. Tarkoituksena oli toteuttaa yhdessä Pajulinnun 3–5-vuotiaiden Västäräkki-ryhmän lasten kanssa suunniteltu projekti lapsikokousten ja interventioiden avulla. Projektiopinnäytetyön tavoitteena oli lisätä ja vahvistaa lasten osallisuutta Pajulinnun päiväkodissa erilaisten menetelmien avulla. Projektiopinnäytetyön nimeksi muodostui Osallisuus-projekti. Interventioiden aiheina olivat leikki, taide, tutkiminen ja oppiminen sekä liikkuminen. Keräsimme ryhmän lapsilta palautetta hymynaamataulukon avulla ja työntekijät saivat antaa vapaasti kirjallista palautetta jokaisen intervention jälkeen. Yhteisen projektin pohjalta projektiopinnäytetyön tekijät kokosivat dokumentin, joka oli tarkoitettu Västäräkki-ryhmän lapsille ja heidän huoltajilleen.

Lasten osallisuuden perustana ovat varhaiskasvatussuunnitelma, YK:n lasten oikeudet ja varhaiskasvatuslaki 540/2018. Projektiopinnäytetyö pohjautuu varhaiskasvatuksen kompetensseihin, varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä varhaiskasvatuksen käsikirjaan. Keskeisiä käsitteitä opinnäytetyössämme ovat lasten osallisuus, varhaiskasvatussuunnitelma, yhdenvertaisuus ja lapsilähtöisyys, havainnointi sekä pedagoginen dokumentointi. Toiminnassamme otettiin myös huomioon lasten ikä- ja kehitystaso. Lasten huoltajille lähetettiin esittelykirje, jossa kerrottiin yhteisestä projektista sekä pyydettiin kuvauslupaa dokumentointia varten.

2 OSALLISUUS-PROJEKTIA OHJAAVAT TEKIJÄT

Osallisuus-projektia ohjaavat tavoitteet ja tarkoitus sekä sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksen kompetenssit. Tavoitteet ja tarkoitus on kohdistettuna interventioihin, jotka ohjaavat myös kirjallista työtä. Ne pohjautuvat sosionomin (AMK) varhaiskasvatuksen kompetensseihin.

2.1 Osallisuus-projektin tavoite ja tarkoitus

Osallisuus-projektin tavoitteena oli lisätä lasten osallisuutta Pajulinnun päiväkodissa. Lisäksi tavoitteena oli vahvistaa lasten osallisuutta monipuolisten menetelmien avulla varhaiskasvatuksen kontekstissa. Pyrkimyksenä oli antaa uusia näkökulmia päiväkodin työntekijöille lasten osallisuuteen liittyen.

Tarkoituksena oli toteuttaa yhdessä 3–5-vuotiaiden Västäräkki-ryhmän lasten kanssa projekti, joka piti sisällään kaksi lapsikokousta ja neljä interventioita. Interventiot koostuivat erilaisista toimintatavoista, joiden aiheina olivat leikki, liikkuminen, oppiminen ja tutkiminen sekä taide. Ryhmän lapset otettiin mukaan ideointiin, suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Interventioiden pohjalta kokosimme dokumentin pedagogista dokumentointia käyttäen. Dokumentti suunnattiin lapsille ja heidän huoltajilleen, jotta myös huoltajat pystyvät perehtymään siihen, mitä lapsen osallisuus tarkoittaa. Toiminnassa otettiin huomioon lasten ikä- ja kehitystaso, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sekä sosionomin (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit.

Opinnäytetyön tekijöiden henkilökohtaisina tavoitteina oli syventää omaa osaamista varhaiskasvatuksessa. Osallisuus on noussut pinnalle varhaiskasvatussuunnitelman myötä, joten opinnäytetyön tekijät halusivat laajemman käsityksen varhaiskasvatukseen kuuluvasta osallisuudesta.

2.2 Sosionomin (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit

Eettisen osaamisen keskeisenä periaatteena on osata toimia lasten oikeuksien mukaisesti edistämällä ja vahvistamalla lasten osallisuutta. Lisäksi sosionomin (AMK) tulee osata edistää

ja vahvistaa lapsen huolenpitoa, hyvinvointia ja suojelua. Varhaiskasvatussuunnitelman ja arvoperustan mukainen toimiminen kuuluu myös eettiseen osaamiseen. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit.)

Asiakastyön osaamisessa sosionomin (AMK) tulee osata suunnitella, toteuttaa, arvioida ja dokumentoida tavoitteellisesti ja laaja-alaisesti lapsen oppimista ja hyvinvointia. Asiakastyön osaamisen kompetensseihin kuuluu myös ymmärrys leikin merkityksestä ja osata sen kautta tukea lasten vertaissuhteita kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin kautta. Varhaiskasvatuskompetenssien palvelujärjestelmäosaamisen periaatteena on tuntea varhaiskasvatuksen asiakirjat ja lainsäädännön ja toimia niiden mukaisesti. Lisäksi sosionomin (AMK) tulee osata ohjata monialaisessa palvelujärjestelmässä perheitä ja huoltajia. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit.)

Kriittisessä ja osallistavassa yhteiskuntaosaamisessa sosionomin (AMK) tulee osata edistää lapsen kuulluksi tulemista ja osallisuutta. Lapsen toimijuutta ja vertaissuhteita tulee osata tukea sekä osata tunnistaa lasten kulttuurin ja yhteisön ominaispiirteitä ammatillisessa toiminnassa. Tutkimuksellisen kehittämis- ja innovaatio-osaamisen kompetensseihin kuuluu sosionomeilla arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa ja kulttuurissa. Työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamisessa sosionomin (AMK) tulee osata johtaa kasvatusyhteisön pedagogista toimintaa sekä osata kantaa vastuuta omasta ja kasvatusyhteisön työhyvinvoinnista. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit.)

Työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamisella tarkoitetaan sitä, että sosionomi (AMK) osaa johtaa pedagogista toimintaa kasvatusyhteisössä sekä kykenee kantamaan vastuuta sekä omasta että työyhteisön hyvinvoinnista. Palvelujärjestelmäosaamisen avulla sosionomi (AMK) kykenee ohjaamaan perheitä ja lasten huoltajia tuen piiriin. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit.)

3 VARHAISKASVATUKSEN KESKEISIÄ ASIOITA

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallista sekä tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa, jossa korostetaan pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on perustaa mahdollisimman hyvät olosuhteet lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle yhteistyössä lasten huoltajien kanssa. Jotta varhaiskasvatus on laadukasta, varhaiskasvattajien tulee tietää miksi ja miten varhaiskasvatusta järjestetään. (Hujala & Turja 2017, 10.) Kunnan on järjestettävä lapselle, jolla on varhaiskasvatusoikeus, varhaiskasvatuspalveluita. Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimessa varhaiskasvatustoiminnassa, kuten kerhoissa tai leikkikenttätoiminnassa. (Opetushallitus 2016, 14.)

Varhaiskasvatuksen tehtävinä on edistää lapsen kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatus on merkittävä ajanjakso lapsen elämässä, sillä se, mitä tapahtuu varhaiskasvatusiän aikana, toimii pohjana lapsen kaikelle oppimiselle. Varhaiskasvatuksen päämäärinä on toteuttaa pedagogista toimintaa jokaisella oppimisen osa-alueella, taata lapselle kehittävä ja turvallinen kasvuympäristö sekä pyrkiä turvaamaan mahdollisimman muuttumattomat vuorovaikutussuhteet henkilökunnan kanssa. Varhaiskasvatuksen avulla voidaan kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä ryhmässä toimimista. Lapsille on annettava yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa, huomioimalla tasa-arvo, toisten kunnioitus ja kulttuurillinen tausta. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on lisäksi tunnistaa lapsen mahdollinen tuen tarve ja auttaa lasta järjestämällä hänelle tarvittavaa tukea ja ohjausta monialaisessa yhteistyössä. (Opetushallitus 2018, 16–17.)

Pedagogiikka on kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon pohjautuvaa, ammattimaista, suunnitelmallista sekä tavoitteellista toimintaa. Pedagogiikalla tavoitellaan lasten hyvinvointia ja oppimista, joka ilmenee varhaiskasvatuksessa oppimisympäristöissä, kaikessa toiminnassa ja kasvatuksen, opetuksen ja päivähoidon muodostamassa kokonaisuudessa. Jotta pedagogiikkaa voidaan toteuttaa, varhaiskasvatuksen ammattilaisilla täytyy olla yhteinen näkemys siitä, kuinka lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan viedä parhaiten eteenpäin. (Opetushallitus 2018, 22–26.) Varhaiskasvatuksen hyvä pedagogiikka ei ole ainoastaan lasten kehityksen seuraamista, vaan sillä pyritään edistämään lasten kehitystä monipuolisesti niin, että lasten tarpeet huomioidaan (Hujala & Turja 2017, 10). Varhaiskasvatuksen opettajilla on vastuu pedagogiikan toteutumisesta, toiminnan suunnittelusta ja tavoitteiden täyttymisestä

sekä arvioinnista ja kehittämisestä (Opetushallitus 2018, 18). Arvioinnilla pystytään tunnistamaan lapsen mahdollinen tuen tarve, eli arviointi myös edistää ja tukee lapsen oppimista (Hujala & Turja 2017, 59).

3.1 Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta syventää lasten laaja-alaista osaamista, koska siihen vaikuttavat varhaiskasvatuksen toiminta, oppimisympäristöjen hyödyntäminen ja se, kuinka lasten oppimista ja hyvinvointia tuetaan. Varhaiskasvatuksen kaikessa toiminnassa tulee ottaa huomioon se, kuinka lasten laaja-alaista osaamista pystytään edistää. Laaja-alaiseen osaamiseen kuuluvat viisi eri osaamisen aluetta (KUVIO 1): ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologian osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. (Opetushallitus 2018, 23–27.)

Ajattelun ja oppimisen kehittymiseen lapsille tulee antaa monipuolisia kokemuksia. Lapsille on annettava tilaa ja mahdollisuus ihmetellä ja oivaltaa. Kun toimintaa dokumentoidaan pedagogisesti, lapset oppivat havaitsemaan jo opittuja taitojaan ja vahvuuksiaan. Kulttuuriseen osaamiseen kuuluu kuuntelutaito, erilaisten näkemysten tunnistaminen ja ymmärtäminen sekä taito erottaa omia näkemyksiä ja asenteita. Hyvä sosiaalisuus ja vuorovaikutustaito edistävät kulttuurista osaamista, koska sillä on iso merkitys myös lapsen omalle identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Lapsia on hyvä rohkaista tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Toiminnassa tulee muistaa ystävällisyys ja hyvät tavat. (Opetushallitus 2018, 24–25.)

Varhaiskasvatuksella tuetaan lasten porrastettua itsenäistymistä auttamalla ja kannustamalla, joten siksi lapsia tulee ohjata huolehtimaan itsestä, omasta terveydestä ja turvallisuudesta. Lapset opettelevat erilaisia arjen taitoja, kuten ruokailua ja pukemista, työntekijöiden avustuksella. Lapsille tulee kertoa oman hyvinvoinnin tärkeydestä, lepäämisestä, ravinnosta ja liikunnasta, tunnetaitojen lisäksi. Lasten on tärkeää oppia huolehtimaan omasta kehostaan ja suojelemaan sitä sekä kunnioittaa myös toisen kehoa. Laaja-alaiseen osaamiseen kuuluu myös monilukutaito ja tieto- sekä viestintäteknologista osaamista, sillä sitä hyödynnetään vuorovaikutuksessa. Nämä taidot ja tiedot tukevat lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa,

johon varhaiskasvatus pyrkii. Monilukutaito pitää sisällään erilaisten viestien tuottamista ja tulkintaa, asioiden ja esineiden nimeämistä, käsitteiden opettelua sekä tutkimista digitaalisessa ympäristössä. (Opetushallitus 2018, 25–27.)

Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja osalliseksi niissä asioissa, jotka vaikuttavat lapsen omaan elämään. Varhaiskasvatus vaalii demokratian toteutumisen kannalta oleellisia tekijöitä. Varhaiskasvatus tavoittelee laaja-alaisen osaamisen avulla tukea lasten osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyviä taitoja ja kannustaa lasta oma-aloitteisuuteen arvostamalla lapsia, kuuntelemalla lasten ajatuksia ja vastaamalla heidän aloitteisiinsa. Lapset tulee ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Siinä samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitojen lisäksi sääntöjä ja luottamuksen tärkeyttä. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee huolehtia, että jokaiselle lapselle annetaan mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua toimintaan, jolloin lapsen itseluottamus ja sosiaaliset taidot kehittyvät. (Opetushallitus 2018, 26–27.)

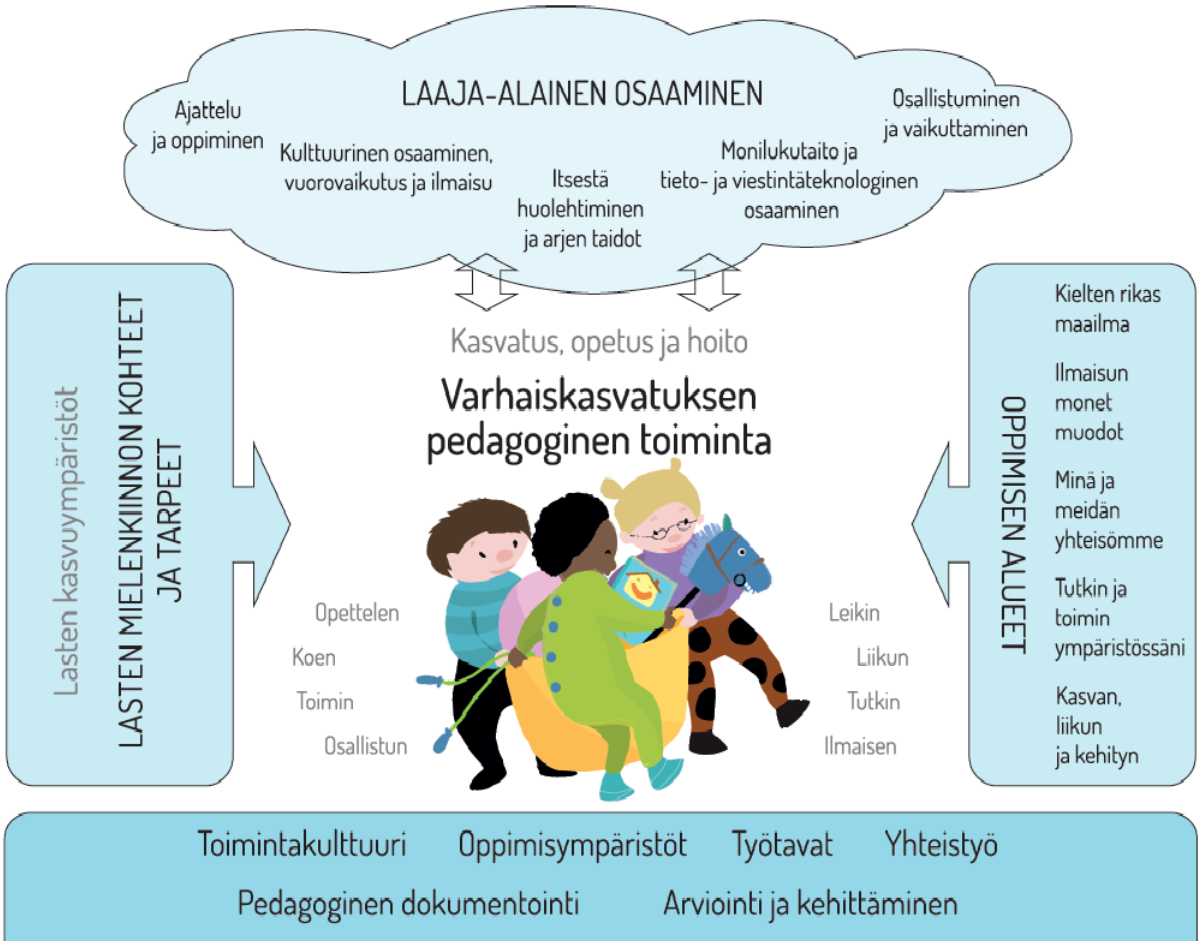

KUVIO 1. Laaja-alainen osaaminen (Laaja-alainen osaaminen, 2017)

3.2 Varhaiskasvatusta määrittelevät tekijät

Varhaiskasvatusta ohjaavat YK:n lasten oikeuksien sopimus (LOS), varhaiskasvatuslaki (540/2018), valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma, lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma sekä toimintasuunnitelma. YK:n lasten oikeuksien tavoitteena on taata jokaiselle lapselle elämän perusedellytykset sekä turvallinen kasvuympäristö eli sopimus pitää sisällään lasten suojelun, osallisuuden ja yhteiskunnallisen tasa-arvon. Sopimuksen keskeisimmät elementit ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, lapsen oikeus elämään sekä kehittymiseen ja lapsen oman näkemyksen kunnioittaminen niissä asioissa, jotka koskevat lasta. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 30–31.)

3.2.1 Varhaiskasvatuslaki ja valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuslaissa määrätään lapsen oikeudesta saada varhaiskasvatusta. Laissa määritellään, kuka vastaa varhaiskasvatuksen järjestämisestä ja sen tuottamisesta (KUVIO 2). Lisäksi varhaiskasvatuslaissa säädetään varhaiskasvatussuunnitelman tekemisestä jokaiselle varhaiskasvatusta saavalle lapselle. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, §1, §21.) Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman tarkoituksena on edistää lapsiryhmän toiminnan suunnittelemista ja vuorovaikutusta lasten ja huoltajien kanssa (Hujala & Turja 2011, 29). Varhaiskasvatussuunnitelma tehdään yhdessä lapsen sekä hänen huoltajansa kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on edistää lapsen yksilöllistä kehitystä, ottaen huomioon lapsen iän, oppimista sekä hyvinvointia suunnitelmallisesti, kun suunnitelmaan laaditaan yhteisiä tavoitteita. (Opetushallitus 2016, 10–11.)

3.2.2 Kokkolan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Paikkakuntakohtainen varhaiskasvatussuunnitelma tulee tehdä peilaten valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa tulee kehittää sekä arvioida säännöllisesti, sillä se osoittaa ja tukee varhaiskasvatuksen toimintaa ja järjestämistä paikkakuntakohtaisesti. Suunnitelmaa tehdessä on hyvä huomioida kyseisen alueen pedagogiset korostukset ja lasten edellytykset. Tämä varhaiskasvatussuunnitelma ei saa

poistaa lain, asetuksen tai valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteita, mutta paikallinen suunnitelma voi korostaa tai tarkentaa valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. (Opetushallitus 2016, 9.)

Opinnäytetyössä on käytetty Kokkolan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa, joka määrittelee koko kaupungin varhaiskasvatusta. Jokaisessa yksikössä tehdään lisäksi yksikkökohtainen toimintasuunnitelma, joka pohjautuu Kokkolan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Yksikön henkilöstö laatii oman toimintasuunnitelmansa, jonka suunnittelussa ovat mukana myös lasten huoltajat. Kokkolan varhaiskasvatuksen toiminnassa painotetaan kaupungin historiaa, luontoa, kulttuuria, kaksikielisyyttä ja monikulttuurisuutta. Kokkolassa järjestetään 5-vuotiaille lapsille ruotsin- ja englanninkielistä kielikylpyä kielen kehityksen tukemiseksi. Kokkolan varhaiskasvatus korostaa pedagogista dokumentointia ja pienryhmätoimintaa. (Kokkolan varhaiskasvatuspalvelut 2017, 1–3, 7.)

Kokkolan paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman keskeisimmät tavoitteet laaja-alaiselle osaamiselle ovat samat kuin valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Oppimisen alueet ovat kielen kehitys, ilmaisu, yhteisöllisyys, tutkiminen ja toimiminen ympäristössä, kasvaminen, liikkuminen ja kehittyminen. Varhaiskasvatuksessa korostetaan lapsen tuen tarpeen ennaltaehkäisyä siten, että lapsen mahdollinen tuki organisoidaan jo varhaisessa vaiheessa. Arviointia ja sen kirjaamista tehdään säännöllisesti ja moniammatillisesti. (Kokkolan varhaiskasvatuspalvelut 2017, 2,10.)

3.2.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen avulla pystytään tunnistamaan lapsen yksilöllisen tuen tarve. Lapselle tehdään siis oma henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, joka tehdään yhdessä huoltajien ja lapsen kanssa. Lapsen vasuun kirjataan lapsen omat vahvuudet, voimavarat, tarpeet sekä mahdollinen tuen tarve. Lapsen vasua ja sille asetettuja tavoitteita tulee arvioida säännöllisesti. (Opetushallitus 2016, 10.)

KUVIO 2. Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat – Mikä muuttuu? (Opetushallitus)

3.2.4 Yksikkökohtainen toimintasuunnitelma

Toimintasuunnitelma pohjautuu YK:n lasten oikeuksiin, varhaiskasvatuslakiin sekä varhaiskasvatussuunnitelmaan. Jokainen yksikkö laatii oman toimintasuunnitelman, josta ilmenee, kuinka varhaiskasvatussuunnitelma toteutuu jokaisessa yksikössä. Toimintasuunnitelmasta näkee yksikön tiedot, arvoperustan ja yksikön toimintaan liittyvät asiat. Lisäksi toimintasuunnitelmissa ilmenee yksikön korostamat painopisteet kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. (Tulliharjun päiväkodin toimintasuunnitelma 2017-2018.)

4 NÄKÖKULMIA LASTEN OSALLISUUTEEN

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan lapsen osallisuutta. Lapsen osallisuutta tukevia tekijöitä ovat lapsen kuuleminen ja arvostaminen ainutlaatuisena yksilönä, sillä lapsen terveen itsetunnon tukeminen, tasa-arvoisuus, vuorovaikutus sekä yksilöllinen kohtaaminen edistävät lapsen osallisuuden toteutumista. Lapselle tulee antaa mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa hänen omiin asioihinsa. (Opetushallitus 2016, 30.) Osallisuutta, yhdenvertaisuutta, ja tasa-arvoisuutta kehitetään jokaisessa toiminnassa. Tällaista toimintaa pidetään inklusiivisena toimintakulttuurina. Lasten ja heidän huoltajiensa sekä henkilöstön mielipiteitä pidetään tärkeinä. Työntekijä kohtaa lapsen siten, että hän tunnistaa lapsen tarpeita ja sanattomia aloitteita. Sensitiivinen kohtaaminen on tärkeää inklusiivisessa toimintakulttuurissa, koska sillä voidaan syventää lasten kuulluksi ja nähdyksi tulemista. Sensitiivisellä kohtaamisella tarkoitetaan myönteistä vuorovaikutusta, jossa aikuinen huomioi lapsen ikä- ja kehitystason sekä toimii lapsen perustarpeiden mukaisesti. (Elo, Fonsén, Heikka & Leinonen 2014, 104.)

Lasten osallisuudella tarkoitetaan kuulluksi tulemista sekä mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintatapaan. Tyypillisiä keinoja vahvistaa lapsen osallisuutta ovat leikki ja ilmaisu. Inklusiiviseen toimintakulttuuriin kuuluvat osallisuus, tasa-arvoisuus sekä yhdenvertaisuus. Näissä tärkeitä tekijöitä ovat monenlaiset näkemykset ja mielipiteet, joita kunnioitetaan ja arvostetaan. Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja huoltajien välillä on tärkeää, sillä yhteistyö vahvistaa lapsen osallisuutta. Myös lapsen kannalta perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön sujuva ja toimiva yhteinen kasvatustyö luo turvaa ja jatkuvuutta lapsen elämään. (Opetushallitus 2016, 30.)

Osallisuuden onnistumisen edellytyksenä on, että vuorovaikutus toimii lasten ja kasvattajien välillä. Lasten itseluottamusta lisää se, että he voivat olla itse vaikuttamassa toimintaansa ja tehdä päätöksiä. Lapsilla tulee kuitenkin olla tietopohjaa, jotta he kykenevät ymmärtämään suunnittelun ja päätöksien tarkoitukset ja tavoitteet. (Elo ym. 2014, 97–98.) Osallisuus on sitä, että lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta. Osallisuus ei ole pelkästään yksilön oman toiminnan ohjausta, vaan myös vaikuttamista ympäröivään maailmaan ja osallistumista yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan. Osallisuuden tulee kuitenkin toteutua lasten ikä- ja kehitystasojen mukaisesti. (Elo ym. 2014, 104.) Osallistumisesta kieltäytyminen on myös yksi osallisuuden muoto, joka tulisi olla lapsella mahdollisuutena valita (THL 2018).

Osallisuus varhaiskasvatuksessa on moninaista, ja sitä on haastava määritellä, sillä se liittyy lähes kaikkeen toimintaan. Varhaiskasvatuksessa olevaa osallisuutta on se, kun lapsi on toimijana arjessa, päivittäisissä rutiineissa ja perustoiminnoissa. Lisäksi osallisuus varhaiskasvatuksessa on myös sitä, kun lapsella on sosiaalisia suhteita, on vuorovaikutuksessa ja mukana yhteisessä toiminnassa. Tämä edellyttää sitä, että yhteisössä olevat lapset ja aikuiset ovat kaikki tasa-arvoisessa asemassa. Varhaiskasvatuksen osallisuus voidaan nähdä myös kokemuksena, jolloin se liittyy lapsen henkilökohtaisiin kokemuksiin. Lasten osallisuuden lisääminen lisää mielekkyyttä toimia erilaisissa tilanteissa. Tämän seurauksena perustoiminnot, kuten siirtymätilanteet eivät ole pelkkää suorittamista, vaan vuorovaikutteista yhteistyötä, oppimista ja osallistumista. Osallisuuden toteutuminen vaatii kasvattajalta taitoa kuunnella lasta ja mahdollisuuksien mukaan toteuttaa lapsen toiveita yhdessä lapsen kanssa. (Elo ym. 2014, 18–19.)

Lapsen osallisuus ja sen vahvistaminen liitetään usein leikkiin ja pedagogiseen toimintaan. Näiden lisäksi on tärkeää muistaa, että osallisuus kuuluu myös lapsen perustoimintaan, kuten päiväkotiin saapumiseen, pukeutumiseen, ruokailuun, päivälepoon sekä ulkoiluun. Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa pitäisikin nähdä kokonaisuutena, johon liittyy kaikki toiminta. Osallisuus perustoiminnoissa lähtee siitä, että saapuessaan päiväkotiin lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi. Lapsen mielipiteet ja toiveet otetaan huomioon ja pyritään yhdessä löytämään ratkaisuja. Lapsen turvallisuudentunnetta lisää se, että häntä kuunnellaan ja hoivataan myös silloin, kun hän ikävöi huoltajaansa. Samalla tämä tukee lapsen ja huoltajan välistä vuorovaikutusta. (Elo ym. 2014, 105–106.) Sosionomin (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit tukevat kriittisellä ja osallistavalla yhteiskuntaosaamisella lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit). Kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen perustana on YK:n lapsen oikeuksien sopimukset. Lapsen osallisuutta tulee edistää kuulemalla sekä lasta että hänen huoltajiaan (Unicef b).

Varhaiskasvatuksessa oleva osallisuus pohjautuu pedagogiikkaan. Pedagogiikassa osallisuutta voidaan peilata demokratiaan, jota pidetään kestävän kasvatuksen lähtökohtana. Osallisuutta voidaan tarkastella yksilötasolla, joka taas puolestaan on vaikuttamassa ympäröivään maailmaan. Tällöin osallisuus voidaan nähdä globaalina kokonaisuutena. Osallisuutta korostavassa pedagogiikassa ihminen nähdään toimijana, jolla on yleismaallisia perustarpeita. Kasvatuksen tavoitteet, sisällöt ja erilaiset menetelmät sisältävät osallisuuden pedagogiikkaa. Mo-

net kehitysteoriat sekä lapsiin liittyvät pedagogiset teoriat liittyvät edelleen vahvasti pedagogiseen ajatteluun, jonka myötä suunnittelussa edistetään lasten osallisuutta. (Elo ym. 2014, 104–105.)

Lapsen oikeuksien sopimukset ohjaavat osallisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa. Sopimuksessa korostetaan lapsen yksilöllisyyttä, mutta osallisuus liitetään myös vahvasti yhteisöllisyyteen. 12. artikla lapsen oikeuksien sopimuksessa käsittelee lapsen oikeuksia ja vapauksia mielipiteen ilmaisussa. Lasta tulee kuunnella ja huomioida ja hänen mielipiteensä itseään koskevista asioista on otettava huomioon ikä- ja kehitystason mukaisesti. (Hujala & Turja 2011, 41–42.)

4.1 Shierin osallisuuden tasomalli

Osallisuuden malleja on olemassa useita, kuten erilaisia portaita, tasoja ja tikapuita. Eniten suomalaisessa varhaiskasvatuksessa käytetty osallisuuden malli on Harry Shierin kehittämä osallisuuden polku (KUVIO 3). (Elo ym. 2014, 25.) Shier on suunnannut osallisuuden tasomallinsa alun perin koululaisten toimintaan käytettäväksi. Tasomallia kuitenkin käytetään erittäin paljon varhaiskasvatuksessa toimivuutensa vuoksi, mutta joiltain osin tasojen väliset erot voivat olla pienemmät. (Elo ym. 2014, 25.) Shier on toiminut hankkeessa, jonka tarkoituksena oli lisätä lasten osallisuutta, tasa-arvoa ja inkluusiota erilaisten työpajojen ja luovuuden avulla. Hanke oli englantilainen, ja sen perustana oli YK: lapsen oikeuksien sopimuksen 31 artikla. (Elo ym. 2014, 21.) Artikla 31 käsittelee lapsen oikeutta lepoon ja vapaa-aikaan, sekä lapsen ikä- ja kehitystason mukaiseen leikkiin ja virkistystoimintaan. Lisäksi artikla pitää sisällään lapsen oikeuden vapaaseen osallistumiseen taiteeseen ja kulttuurielämään. Artiklan toinen osa käsittelee lapsen oikeutta kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään, jota tulee kunnioittaa ja edistää, sekä antaa lapselle mahdollisuus toteuttaa näitä toimintoja. (Unicef a.)

Shierin osallisuuden polku koostuu viidestä eri tasosta, jotka taas jakautuvat kolmeen osaan. Kolme osaa jokaisella viidellä tasolla ovat samat: avautuminen, mahdollistaminen sekä sitoutuminen. Ensimmäinen osallisuuden polun taso on lasten kuunteleminen, joka on osallisuuden perusta. Osallisuus alkaa aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Kuuntelemisen lisäksi aikuisen tulisi havainnoida lasta, sekä kiinnittää huomiota myös ilmeisiin ja eleisiin. Aikuisen tulee varmistaa, että lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi. (Elo ym. 2014, 21.)

Toisella tasolla lapsia tuetaan ilmaisemaan mielipiteitään ja näkemyksiään. Aikuisen täytyy tunnistaa ero kuuntelemisen ja mielipiteen ilmaisun välillä. Lapsia pitää rohkaista ilmaisemaan mielipiteitään ja antaa heille kokemus siitä, että heidän mielipiteillään on vaikutusta. Aikuisen tulee varmistaa, että mielipiteiden ja näkemysten ilmaisu onnistuu kielitaidosta tai iästä riippumatta. (Elo ym. 2014, 21–22.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella on oikeus mielipiteiden ilmaisuun, ja ne on otettava huomioon ikä- ja kehitystason mukaisesti (Unicef a). Aikuisen tulee huomioida, että resurssit ja tahto riittää tukemaan lapsia mielipiteiden ilmaisuissa (Elo ym. 2014, 22).

Shierin osallisuuden polun kolmannella tasolla lasten mielipiteet otetaan huomioon. Lasten mielipiteitä ja näkemyksiä tulee mahdollisuuksien mukaan toteuttaa, jotta lapsi saa positiivisen kokemuksen siitä, että hän voi mielipiteillään ja näkemyksillään vaikuttaa asioihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aikuisen tulisi aina antaa lapselle periksi. Jatkuvasti tahtonsa läpi saanut lapsi voi tuntea olonsa turvattomaksi. Työyhteisössä tämä kolmas taso lähtee työntekijöiden sisäisestä motivaatiosta ja asenteesta. Työntekijöiden tulee miettiä, ovatko he valmiita huomioimaan lapsen mielipiteet ja näkemykset, ja miten ne toteutuvat käytännön tasolla. (Elo ym. 2014, 22.)

Neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Aikuisen ja lapsen tulisi kommunikoida siten, että aikuinen voisi antaa valtaansa lapselle. Aikuisella tulee kuitenkin olla päävastuu päätöksenteossa. Tämä taso toimii demokraattisesti, ja sen tavoitteena on myös opettaa lapsille vastuuntuntoa ja empatiaa. Neljäs taso edellyttää enemmän vuorovaikutuksellisuutta ja reflektiota kuin aiemmat tasot. (Elo ym. 2014, 24.)

Shierin osallisuuden polun viimeisellä eli viidennellä tasolla lapset jakavat vallan ja vastuun päätöksentekoprosessissa. Aikuisen on annettava osa omasta vallastaan lapsille, jotta lasten osallisuus täyttyisi tällä tasolla. Aikuisen on kuitenkin vielä autettava lapsia vastuun kantamisessa. Jos aikuinen antaa lapselle valtaa vaikuttaa asioihin, niin hän ei saa syyllistää lasta jälkeenpäin tehdyistä valinnoista ja päätöksistä. Vallan antaminen lapsille tulee tapahtua heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. (Elo ym. 2014, 24–25.)

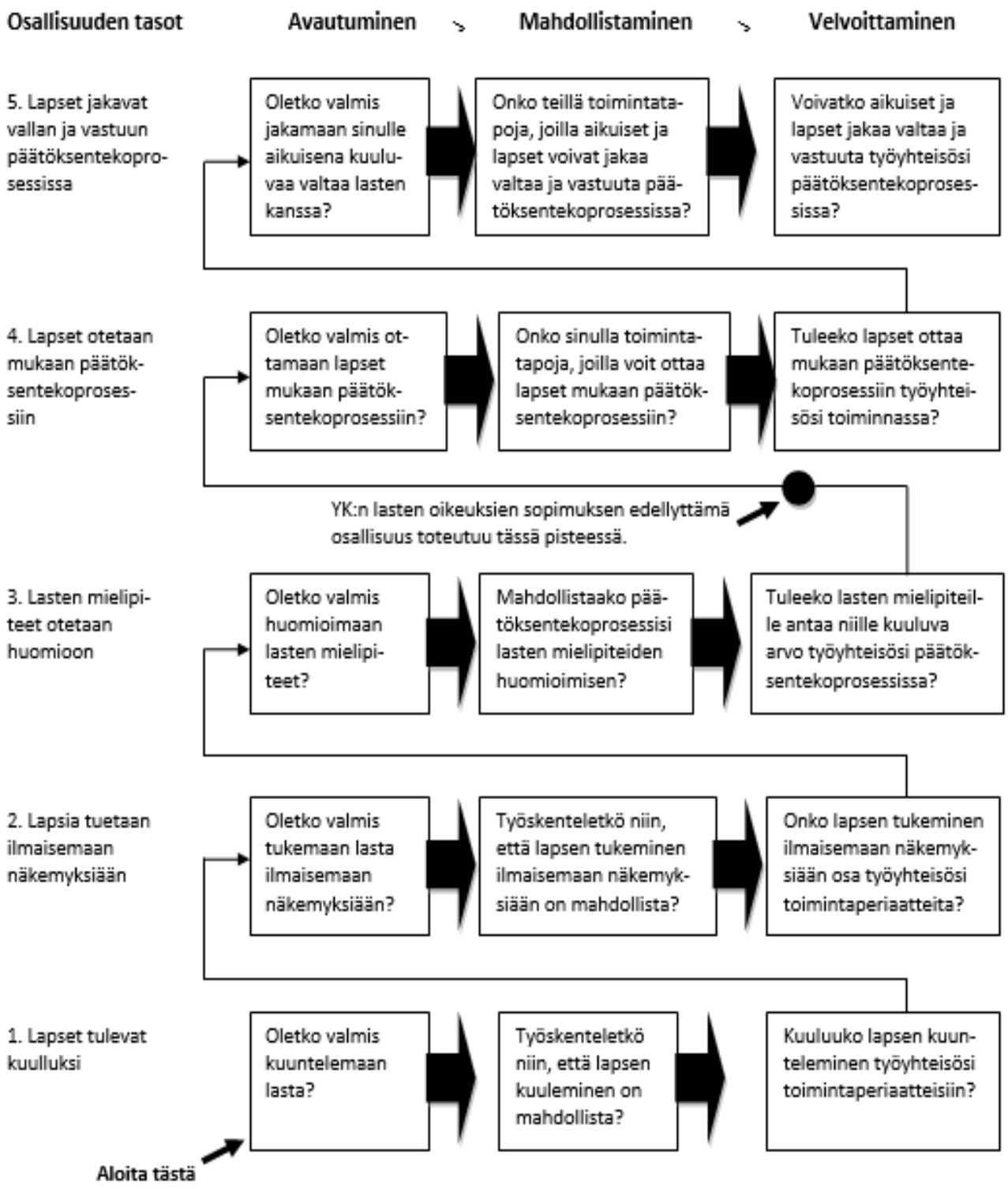

KUVIO 3. Shierin osallisuuden tasomalli (Elo ym. 2014, 23)

4.2 Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen

Lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa pitää kehittää sekä toteuttaa jatkuvasti niin arjessa kuin pedagogisessa toiminnassakin. Varhaiskasvatuksessa osallisuutta voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Varhaiskasvatuksen työntekijät voivat tarkastella ja kehittää osallisuutta demokratian kautta. Demokraattisen kasvatusnäkökulman tavoitteena on ottaa huomioon jo pienen lapsen oikeudet, sekä opettaa heille erilaisia taitoja tuetusti, kuten oman vuoron opettelemista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja opetussuunnitelmassa ei juurikaan sisälly demokraattisen kasvatusnäkökulmaan liitettäviä taitoja. Näitä taitoja opetellaankin muun toiminnan yhteydessä. Lapsia tulee kasvattaa tuntemaan omat oikeutensa ja rohkaisemaan heitä ilmaisemaan mielipiteensä ja toiveensa. Kasvattajan on kuitenkin muistettava, että tarkoituksena ei ole antaa lapselle periksi aina sitä, mitä hän toivoo ja tahtoo. Tärkeintä on, että lapsi ymmärtää tasa-arvon ja pystyy olla yksilönä vaikuttamassa yhteisön toimintaan. (Elo ym. 2014, 29–30.)

Pedagoginen toiminta muodostuu siitä, kun varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteet ja sisällöt sekä lasten omat tavoitteet sekä mielenkiinnon kohteet yhdistetään. Pedagogiikka, joka pohjautuu osallisuuteen, pyrkii antamaan lapsille kokemuksia siitä, että he saavat esittää omia ideoitaan, tehdä valintoja sekä olla osana yhteisöä. Lasten tulee saada tuntea omien ehdotustensa hyväksyntää aktiivisen osallistumisen myötä. (Fonsén, Heikka, Kangas & Vlasov 2018, 69.)

Demokraattisen toiminnan perustana on se, että yksilöllä on äänioikeus, jolla hän voi olla vaikuttamassa yhteisön tai yhteiskunnan asioihin. Varhaiskasvatuksessa ei tietenkään voida toimia samalla tavalla kuin aikuisten äänestyksissä. Äänestyksiä ja kokouksia voidaan kuitenkin soveltaa, jotta ne olisivat lapsen ikä- ja kehitystasolle sopivia. (Elo ym. 2014, 31.)

Varhaiskasvatuksessa olevaa osallisuutta voidaan myös peilata sosiokulttuuriseen oppimiskäsitykseen, jossa osallisuus tukee tätä toimintaa. Sosiokulttuurisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen on kulttuurin sekä vuorovaikutuksen yhteinen prosessi. Sosiokulttuurisen teorian mukaan oppiminen edesauttaa lapsen kehitystä, jolloin lapsi on kykeneväinen suoriutumaan yhteisössä vaativimmistakin toiminnoista. (Hujala & Turja 2011, 20–22.) Päiväkotiryhmässä oleva lapsi oppii tuntemaan sen yhteisön normit ja arvot, ja pystyy tällöin kokea kuuluvansa

ryhmään. Yhteenkuuluvuuden tunne kasvaa, kun lapsi kokee, että hän hänellä on oma paikkansa ryhmässä. Sosiaalinen ja vuorovaikutteinen toiminta lisää lasten vertaissuhteita. Yhtenäinen, osallistava ja sosiaalinen ryhmä saa mukaansa passiivisenkin lapsen. (Elo ym. 2014, 33–34.)

Lapsen oppimista on helpompi ohjata, kun kasvattaja tuntee ja ymmärtää lasta. Jatkuvan lapsen havainnoinnin avulla kasvattajan onkin helpompi toimia lapsen kanssa. Osallisuuden lisäämisessä ja kehittämisessä lapsen ajatukset ja mielipiteet pitäisi osata viedä koko ryhmän toimintaan. (Elo ym. 2014, 34.)

5 LASTEN HAVAINNOINTI VARHAISKASVATUKSESSA

Havainnointi on osa henkilöstön perustehtäviä (Koivunen & Lehtinen 2015, 19). Havainnoinnin kohteina ovat kaikki varhaiskasvatusta saavat lapset. Havainnointi toimii kaiken lasten kanssa tapahtuvan toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen perustana, sillä sen avulla voidaan hankkia tietoa lapsen vahvuuksista sekä taidoista, mahdollisen tuen tarpeen lisäksi. Näiden tietojen pohjalta voidaan suunnitella ja toteuttaa lapsilähtöistä toimintaa, kasvatusta, hoitoa ja opetusta. (Koivunen & Lehtinen 2015, 12.)

Havainnointi tulee mahdollistaa aina lapsen edun tarpeen ja edun mukaisesti (Koivunen & Lehtinen 2015, 17). Varhaiskasvatuksen työntekijä voi kohdistaa huomionsa johonkin tiettyyn tilanteeseen kokonaisvaltaisesti tai johonkin pienempään lapsen kehityksen osa-alueeseen. Yleisimpiä havainnoitavia asioita ovat lapsen tunteiden säätely, ajattelu, muisti, oppiminen, kielen kehitys, motoriikka, sosiaaliset taidot, vuorovaikutus tai leikkitaidot, mutta valitun asian voi rajata tarkemmin, kuten keskittymällä havainnoimaan lapsen keskittymistaitoa satuhetkellä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 19.)

5.1 Havainnointi käytännön tasolla

On tärkeää, että havainnointia tapahtuu varhaiskasvatuksen eri tilanteissa, kuten päivittäisissä hoitotilanteissa, ruokailuissa, päivälevossa, pukeutumisissa, siirtymätilanteissa ja toiminnoissa sekä vapaassa leikissä. Lisäksi varhaiskasvatuksen henkilöstön täytyy huomioida havainnoimisessa lapsen huoltaja, kun lapsi tuodaan päivähoitoon ja haetaan kotiin. Lapsen omatoimisuuteen tulee myös kiinnittää huomiota sekä ilmeisiin, eleisiin, puheisiin sekä puhetapaan ja lapsen omaan motivaatioon. Havainnointi on hyvä muistaa myös poikkeuksellisissa tilanteissa, kuten retkillä tai vierailuilla. Erikoisissa tilanteissa varhaiskasvatuksen työntekijät voivat huomata lapsen käytöksessä jotakin, mitä päiväkodin tavallisessa arjessa ei ilmene. (Koivunen & Lehtinen 2015, 22–31.)

Havainnointi voi tapahtua joko avoimesti tai salaisesti, strukturoidusti eli ennakkoon suunnitellusti tai vapaamuotoisesti. Strukturoidusti havainnoiva työntekijä keskittyy pelkästään havain-

nointiin, hän ei osallistu tekemiseen tai toimintaan. Havainnoijalla voi olla käytössä strukturoituja lomakkeita. Havainnointi voi olla myös ei-strukturoitua, jolloin havainnoija tekee omia muistiinpanoja näkemänsä ja kuulemansa perusteella. Ei-strukturoitua havainnointia on helpompi toteuttaa päivittäin, koska se on osallistuvaa ja vapaamuotoista havainnointia, sillä havainnoija voi joko osallistua vähän tai passiivisesti lasten tekemisiin, olla aktiivisena jäsenenä tai olla täysjäsen eli osallistua täysin toimintaan. (Koivunen & Lehtinen 2015, 58–59.)

Havainnoinnin dokumentointitapoja ovat kirjoittaminen, lomake, valokuva, video, sadutus, portfolio tai äänittäminen. Havainnoijan on helppo ja nopea täyttää lomake, kun video taas havainnollistaa tapahtuman ja sitä voidaan näyttää jälkeenpäin myös muille saman ryhmän varhaiskasvatuksen työntekijöille. Sadutuksen avulla havainnoija pääsee kurkistamaan lapsen ajatuksiin lapsen omien sanojen kautta. Portfolion avulla voidaan mahdollistaa lapsen laaja-alainen havainnointi, kun lapsella on oma henkilökohtainen portfolio. Äänitys taas antaa tietoja lapsen kielellisistä taidoista. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on hyvä miettiä, mikä havainnointimenetelmä heille sopii parhaiten ja mistä he hyötyvät eniten. (Koivunen & Lehtinen 2015, 82.)

Työntekijöiden on hyvä pohtia havainnointiaan, tapahtuuko sitä säännöllisesti, miten siitä on sovittu varhaiskasvatuksen työntekijöiden kesken, mitä havainnointimenetelmiä työntekijöillä on käytössä ja kiinnittyykö havainnointi yleensä lapsen vaikeuksiin tai hankaliin tilanteisiin. Säännöllinen kyseenalaistaminen kehittää ja edistää työntekijän ammatillisuutta, kykyä asennoitua havainnoimiseen sekä tulkita sitä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 21.) Havainnoinnin tekemisen täytyy olla johdonmukaista ja ilmenneet asiat tulee dokumentoida tarkasti ja selkeästi. Tiedoista tulee selvitä ajankohta ja havainnoinnin kesto. Dokumentoidun tiedon tulee olla yksityiskohtainen, täsmällinen, puolueeton, ja tulokset on kirjattava ylös siten, että ne pohjautuvat tapahtuneisiin asioihin. Lisäksi havainnoinnin ja sen dokumentoimisen tulee tapahtua ilman ennakkoasenteita, olettamuksia tai arvostelua. (Koivunen & Lehtinen 2015, 64–65.)

5.2 Osallisuuden havainnointi

Havainnointi on tärkeää myös osallisuuden toteutumisen kannalta, sillä havainnointi on hyvä tapa omaksua lapsen käyttäytymistä. Varhaiskasvatuksen työntekijät pystyvät hyödyntämään

lapsista saatuja tietoja lapsen kehityksen ja kasvun edistämisen kannalta. Mitä paremmin henkilöstö tuntee lapset, sitä helpompaa toimintaa on suunnitella ja suunnata lasten mielenkiinnon kohteiden mukaan. (Koivunen & Lehtinen 2015, 9, 69.)

6 PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsi on ensisijaisesti yksilö, jota huoltajat kasvattavat kotona ja varhaiskasvattajat päivähoidossa. Huoltajien ja varhaiskasvattajien tehdessä yhteistyötä, on pedagogisesta dokumentoinnista hyötyä kaikille osapuolille. Dokumentoinnin ansioista voidaan vaikuttaa myönteisellä tavalla lapsen elämään sekä taata hänelle lapsilähtöinen, suunniteltu ja laadukas varhaiskasvatus sekä kotona että päivähoidossa. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 134.)

6.1 Pedagoginen dokumentointi lapsen kasvun tukena

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa varhaiskasvattajia pedagogiseen dokumentointiin. Pedagoginen dokumentointi on yksi varhaiskasvatuksessa käytettävistä menetelmistä, jota voidaan hyödyntää suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa sekä kehittämisessä. Pedagogisen dokumentoinnin avulla pystytään mahdollistamaan lasten sekä heidän huoltajiensa osallistuminen toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Pedagogisella dokumentoinnilla tuotetaan tietoa lapsen elämästä, kehityksestä, hänen kiinnostuksensa kohteista ja tarpeista, ajattelun ja oppimisen lisäksi (KUVIO 4). Tämän menetelmän kautta nähdään jo lapsena opittuja tietoja ja taitoja sekä kiinnostuksen kohteita, sillä pedagogisen dokumentoinnin avulla niitä voidaan yhdistää lapsen uudessa ja vanhassa osaamisessa. Silloin varhaiskasvatuksen henkilöstö voi seurata lapsen kehittymistä, oppimista ja sitä, mihin suuntaan se on menossa. Pedagogisen dokumentoinnin tulee olla suunnitelmallista sekä lapsilähtöistä. Sen tavoitteena on, että henkilöstö tuntee lapset, on tietoinen lasten välisistä suhteista ja koko ryhmän välisestä vuorovaikutuksesta. (Opetushallitus 2016, 37.)

6.2 Dokumentoinnista pedagogiseen dokumentointiin

Lapsen dokumentointi ymmärretään niin, että se tarkoittaa lapsen kehityksen ja oppimisen tallentamista ottamalla valokuvia lasten tekemisistä. Varhaiskasvatuksen tutkijoiden mukaan dokumentointi pystytään jakamaan kahteen erilliseen osioon. Ensimmäinen osio on dokumentoinnin sisältö. Sisältö koostuu esimerkiksi valokuvista, piirroksista tai maalauksista, videohaastatteluista tai ryhmän toiminnasta tehdyistä videoista. Dokumentoinnin jälkimmäinen osio on dokumentoinnin prosessi. Kun dokumentoinnin sisältöä pystytään miettimään ja arvioimaan henkilöstön tiimeissä, lasten sekä heidän huoltajiensa kanssa, voidaan puhua dokumenttien

prosessoinnista. Dokumentointi pitää sisällään sisältöjen tuottamista ja pedagoginen dokumentointi tarkoittaa varhaiskasvatustoiminnan muovaamista ja suunnittelemista dokumenteista saatujen tietojen ja oivalluksien avulla. Pedagogisen dokumentoinnin tuloksena ovat erilaiset kertomukset lapsen elämästä ja hänen varhaiskasvatuksestaan. (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 10.)

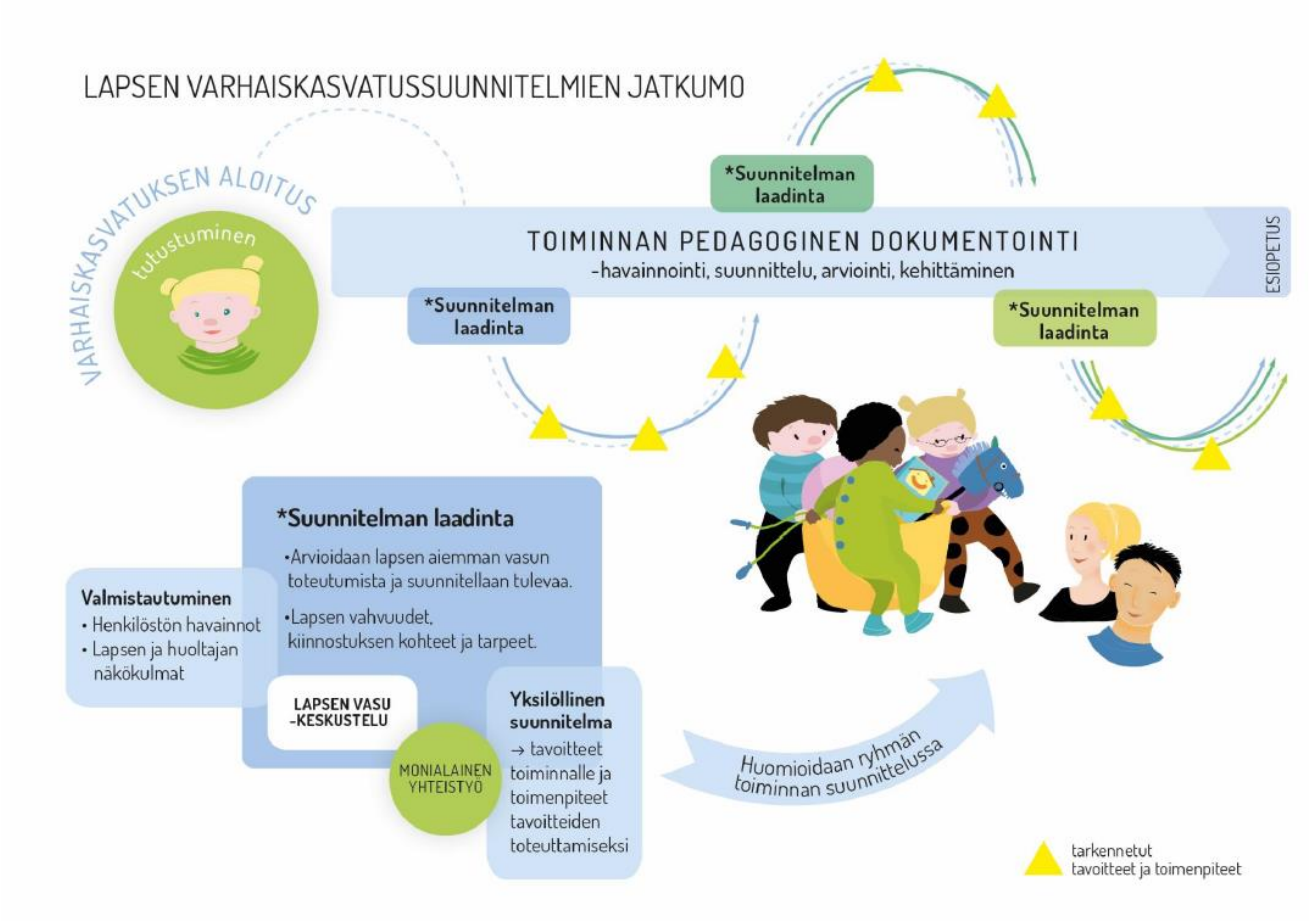

KUVIO 4. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmien jatkumo (Opetushallitus 2018)

7 OSALLISUUS-PROJEKTIN TOTEUTUS

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan aiempaa enemmän lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Olimme miettineet opinnäytetyömme aihetta ja meitä molempia kiinnosti lasten osallisuus. Kysyimme Pajulinnun päiväkodista aihetta opinnäytetyötämme varten ja he ehdottivat aiheeksi lasten osallisuutta. Ajatuksemme kohtasivat ja saimme työntilaajaksi Pajulinnun päiväkodin. He valitsivat omassa päiväpalaverissaan kohderyhmäksi Västäräkkien ryhmän, jossa on 3–5-vuotiaita lapsia.

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi keväällä 2018, jolloin tapasimme päiväkodin johtajan. Keskustelimme päiväkodin toiveista ja ajatuksista opinnäytetyötämme kohtaan. Syksyllä 2018 kirjoitimme projektisuunnitelman, jossa kartoitimme projektiopinnäytetyömme edellytykset (Ruuska 2007, 35–36). Hankimme tutkimusluvat ja allekirjoitimme yhteistyösopimuksen Pajulinnun päiväkodin kanssa. Ennen varsinaisia interventioita kirjoitimme lasten huoltajille esittelykirjeen (LIITE 2) ja pyysimme samalla huoltajilta lupaa lapsen toiminnan ja tuotoksien valokuvaamiseen dokumenttia varten. Lapsikokoukset ja interventiot toteutimme Västäräkkien ryhmässä marras-joulukuussa 2018.

7.1 Interventiot ja toimintatavat

Toimintamme interventioissa oli lapsilähtöistä ja pedagogista. Interventiot perustuivat valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Halusimme selittää lapsille projektin tarkoituksen heidän ikä- ja kehitystasoisesti. Kerroimme lapsille projektin tarkoittavan yhteistä tehtävää, jonka teemme yhteistyössä päiväkodin kanssa. Selitimme myös, että päiväkoti on projektityömme tilaaja. Lapset tulivat tietoisiksi siitä, että projekti on yhteistyössä suunniteltu kokonaisuus, jolla on tavoite ja tarkoitus. (Ruuska 2007, 20.)

Ennen varsinaisia interventioita pidimme lasten kanssa kaksi lastenkokousta, jossa vapaaehtoiset lapset saivat toimia puheenjohtajina ja sihteereinä. Lapset kertoivat kokouksessa mielenkiinnonkohteitaan. Seuraavassa lastenkokouksessa suoritimme suljetun äänestyksen, jossa lapset saivat äänestää interventioiden teemasta. Olimme viime kerrasta keränneet lasten mielenkiinnonkohteita vaihtoehdoiksi. Vaihtoehtoina olivat kulkuneuvot, eläimet ja luonto. Olimme tulostaneet valmiiksi vaihtoehdoista kuvat, ja jokainen lapsi sai värittää mieluisimman

vaihtoehdon ja tuoda sitten valitsemansa värityskuvan laatikkoon. Interventioiden teemaksi äänestettiin eläimet, joka toistui jokaisessa interventiossa.

Interventioiden tavoitteena oli lasten osallisuuden lisääminen Västäräkkien ryhmässä. Lisäksi kiinnitimme huomiota interventioissa inklusiivisen toimintakulttuuriin sekä sensitiiviseen kohtaamiseen, tasa-arvon toteutumiseen, yhdenvertaisuuteen ja lapsilähtöisyyteen. Havainnoimme ja dokumentoimme pedagogisesti toimintaamme jokaisessa interventiossa, jotta pystyimme huomioimaan paremmin jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja ikä- ja kehitystason. Pedagogista dokumentointia hyödynsimme lapsille ja heidän huoltajilleen suunnatussa dokumentissa. Interventiomme aiheina olivat leikki, tutkiminen ja oppiminen, taide ja liikunta. Nämä samat aiheet ovat varhaiskasvatuksessa pedagogista toimintaa ja kehittävät lasten laaja-alaista osaamista, sillä ne ovat luontevia tapoja lapsille oppia. Toiminnallisuus, luovuus ja osallisuus edistävät lasten oppimista, joten on tärkeää tarjota lapsille monipuolisia työtapoja ja rohkaista lapsia kokeilemaan, kyselemään ja pohtimaan erilaisia asioita. (Opetushallitus 2016, 38.)

7.1.1 Osallistava leikki

Leikkiminen on hyvin tärkeä asia lapsen kehityksessä, sillä lapsen mielikuvitus, luovuus, sosiaaliset taidot sekä minä- ja maailmankuva kehittyvät leikin avulla. Lapsen kieli, emotionaalisuus ja fyysinen sekä psyykkinen taito edistyvät myös. Lapsi voi tutkia leikin avulla ympäristöään ja voi käsitellä erilaisia asioita ja kokemuksia, hyviä ja huonoja. Leikki voi olla vapaata tai ohjattua. Vapaassa leikissä lapsi pääsee toteuttamaan omia tavoitteitaan ja ideoitaan, lapsi päättää itse leikkikaverinsa, suunnittelee leikin aloituksen ja leikin kulun. (Hujala & Turja 2011, 69.) Aikuisen läsnäolo on myös tärkeää lapsen kehitykselle, koska aikuinen rohkaisee, tukee, innostaa ja ohjaa lasta oikeaan suuntaan. Aikuista tarvitaan usein ristiriitatilanteissa, kun tarvitaan neuvottelutaitoja. Leikkipaikka voi olla joko sisällä tai ulkona, sillä lapselle tulee tarjota erilaisia leikkipaikkoja monipuolisesti. (Leikin merkitys lapselle.)

Leikki motivoi lasta, tuottaa iloa ja leikin avulla lapsi omaksuu paljon erilaisia taitoja sekä tietoja. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden täytyy ymmärtää leikin arvokkuus lapselle ja sen pedagoginen merkitys lapsen oppimisen kannalta kokonaisvaltaisen kehityksen ja hyvinvoinnin lisäksi. Varhaiskasvatuksen henkilöstön täytyy turvata leikin edellytykset, ohjata leikkiä tarvittaessa sekä vastata jokaisen lapsen osallistumisesta leikkiin ikä- ja kehitystason mukaisesti.

Leikin havainnointi ja dokumentointi on henkilöstön vastuulla. Leikkiin tulee varata aikaa, tilaa ja välineitä, jotta leikki olisi mahdollisimman monipuolista. (Opetushallitus 2016, 39.)

Aloitimme ensimmäisen intervention nimikierroksella, jotta jokainen lapsi sai sanoa oman nimensä. Nimikierroksen jälkeen ensimmäisenä leikkinä meillä oli Tulkaa lapset kotiin –leikki, jonka tavoitteena oli osallistaa lapsia, kehittää vuorovaikutustaitoja sekä samalla oppia tunnistamaan eri eläimiä. Lapset saivat myös itse toimia leikin ohjaajina, jonka tarkoituksena oli korostaa lapsen yksilöllisyyttä ja kuulluksi tulemista.

Seuraavaksi leikimme eläinpantomiimia. Tavoitteena oli rohkaista lasta ja osallistaa ryhmätoimintaan. Esittävä lapsi sai itse päättää esittämänsä eläimen ja antaa vastausvuoroja. Suurin osa lapsista halusi päästä esiintymään. Edellisessä lastenkokouksessa pyysimme lapsia tuomaan oman leikkieläimen ensimmäistä interventiota varten. Lapset saivat kertoa omalla vuorollaan lelustaan haluamiaan asioita. Tavoitteena oli antaa lapselle kokemus kuulluksi tulemisesta, jonka avulla korostimme lapsilähtöisyyttä ja yksilöllisyyttä. Muutamaa lasta jännitti puhua omasta eläimestään, mutta rohkaisimme lasta puhumaan käyttämällä apukysymyksiä.

Lopuksi leikimme lapsille tuttua Kim-leikkiä. Käytimme lasten tuomia leluja leikissä. Ensin leikissä oli kuusi lelua, mutta se osoittautui lapsille helpoksi, joten lisäsimme eläinten määrää, jolloin eläimiä oli yhteensä reilu kymmenen. Lapset saivat vastausvuoron viittaamalla. Kun lapsi vastasi oikein, hän sai toimia leikinohjaajana ja vastausvuoron antajana. Pyrimme herättämään lapsissa sisäisen motivaation, joka syntyy, kun jokin asia on lapsille mielenkiintoinen sekä vapaaehtoinen. Sisäistä motivaatiota pidetään tärkeämpänä kuin ulkoista motivaatiota, koska sillä on suurempi vaikutus oppimisessa ja haasteissa kuin ulkoisella motivaatiolla. Ulkoisella motivaatiolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi palkinnolla houkuttelemista. Lopuksi lapset saivat antaa palautetta hymynaamalomakkeen avulla. Ryhmän työntekijät antoivat kirjallista palautetta interventiosta.

7.1.2 Osallistava taide

Taidekasvatuksen tavoitteena on mahdollistaa lapsen itseilmaisu, musiikillisen, kuvallisen, sanallisen sekä kehollisen ilmaisun avulla. Lapsille tulee tarjota erilaisia välineitä ja materiaaleja, joiden avulla he pystyvät tuottamaan taidetta. (Opetushallitus 2016, 42.) Taiteessa on tärkeää

hahmottaminen, kolmiulotteisen tekemisen kehittyminen sekä silmän ja käden yhteispeli. Taiteen avulla voidaan edistää lapsen emotionaalista ja sosiaalista kasvua, itsetunnon ja itseilmaisun lisäksi. Lapsen usko ja luottamus omiin taitoihin kasvavat taidekasvatuksen myötä. Sen avulla pystytään käymään läpi erilaisia tunteita, kokemuksia, unelmia ja pelkoja sekä niiden ilmaisua, koska taide antaa siihen mahdollisuuden työskennellä turvallisesti, jolloin myös lasten vuorovaikutustaidot kehittyvät. (Kiljunen & Liimatainen 2017, 13.)

Toisen intervention aiheena oli taide, jossa lapset saivat kahdesta eri askarteluaiheesta mieluisemman vaihtoehdon. Vaihtoehtoina olivat punatulkun tai joulupukin poron tekeminen sormiväreillä, siten että lapsen kädenjälki painettiin paperille. Askartelun tavoitteena oli antaa mahdollisuus lapsille itseilmaisuun, luovuuteen sekä edistää lasten keskittymiskykyä, osallisuutta ja motoriikkaa. Lapset saivat käyttää luovuutta ja vaikuttaa omaan työhönsä askartelunsa ulkonäköön ja asetteluun. Koko askartelun tarkoituksena oli muodostaa isot kokonaisuudet eli poroista muodostettiin joulupukin porokulkue ja punatulkuista lintuparvi. Yhteinen tekeminen lisäsi lasten osallisuutta, ja jokaisen oma työ oli pala yhteistä kokonaisuutta, joka mahdollisti yhteisen toiminnan. Lapset ja ryhmän työntekijät antoivat palautetta samalla tavalla kuin edellisellä kerralla.

7.1.3 Osallistava tutkiminen ja oppiminen

Tutkivan oppimisen tavoitteina ovat osallistava oppiminen ja pedagogiikka. Osallistavan oppimisen tavoitteena on kehittää ja tukea lasten kokemuksia omista taidoistaan aktiivisuuden, vastuullisuuden ja valinnanmahdollisuuden avulla. (Hujala & Turja 2017, 35.) Varhaiskasvatus perustuu sosiokulttuuriseen oppimiskäsitykseen, jonka tavoitteena on varhaiskasvatuksen suunnittelu sekä kehittäminen lapsen, huoltajien ja yhteisön kanssa. Sosiokulttuurisessa oppimiskäsityksessä oppimista tapahtuu toisten ihmisten kanssa. Lapsille tulee antaa mahdollisuus havainnoida ja tutkia ympäristöään, koska se on yksi varhaiskasvatuksen tehtävistä. Lapsia tulee innostaa tutkimaan ja pohtimaan erilaisia asioita, sillä he ovat aktiivisia oppijoita. Ympäristö- ja teknologiakasvatus kehittävät lasten matemaattista ajattelua ja ympäristökasvatuksen tavoitteina ovat tukea lapsen suhdetta luontoon sekä kunnioittamaan sen eläimiä ja kasvillisuutta. Teknologiakasvatus pyrkii kannustamaan lapsia kyselemään ja etsimään vastauksia. (Opetushallitus 2016, 44.)

Kolmannen intervention aiheena oli tutkiminen ja oppiminen, ja sen tavoitteena oli lisätä sosiaalista ja vuorovaikutteista toimintaa osallistamalla lapsia oppimaan. Västäräkkien ryhmä jaettiin kahteen ryhmään. Sosiaalinen ja yhtenäinen ryhmä mahdollisti sen, että jokainen lapsi tuli kuulluksi ja huomioiduksi. Interventiossa pelasimme lasten kanssa muistipeliä, jonka eläimet olivat Suomessa eläviä. Pelaamisen yhteydessä opettelimme tunnistamaan eläimiä ja kävimme samalla eläimiin liittyviä asioita läpi, kuten eläimen koko, ravinto ja asuinpaikka. Intervention toisessa osassa opettelimme erottamaan kotieläimet ja villieläimet toisistaan. Osallistimme lapsia tutustumaan ja pohtimaan, millä tavoin eläimet voitaisiin jakaa kahteen ryhmään. Lapset saivat ottaa vuorollaan yhden eläimen ja sijoittaa sen oikeaan ryhmään sekä samalla kertoa, mikä eläin on kyseessä. Lopuksi lapset saivat valita itselleen lintuaiheisen värityskuvan.

Intervention päätteeksi lapset ja työntekijät antoivat tutulla tavalla palautetta interventiosta. Kokoonnuimme keskustelemaan seuraavasta interventiosta, jonka aiheena oli liikkuminen. Annoimme lapsille mahdollisuuden tuoda kotoa leikkieläimen, jota oli tarkoitus käyttää liikunnallisen temppuradan rekvisiittana. Lisäksi lapset saivat antaa ideoita ja toiveita ensi kerran liikuntakertaa varten.

7.1.4 Osallistava liikkuminen

Liikkuminen on yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista. Liikunnan tulee olla monipuolista, kannustavaa, vapaata sekä ohjattua. Liikuntakasvatus on säännöllistä, lapsilähtöistä sekä tavoitteellista, koska se on tärkeää lapsen fyysiselle kehitykselle. Liikunta kehittää hieno-, karkea- ja havaintomotoriikkaa. Hienomotoriikka on pienten lihasten hallintaa, kuten piirtämistä tai kengännauhojen solmimista, jolloin käden toiminnot ja liikkeet harjaantuvat. Karkeamotoriikalla tarkoitetaan isojen lihasryhmien käsittelyä eli kävelyä, juoksua, hyppimistä tai pyörällä ajamista. Havaintomotoriikka pitää sisällään kuulon, näön ja tuntemuksen avulla hahmottamista, oman kehonkuvan ja sen vaikutuksen ympärillä olevaan tilaan. (Motorinen kehitys.) Lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät myös ryhmäliikunnassa, jolloin lapsi on vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Opetushallitus 2016, 46).

Viimeisen intervention aiheena oli liikkuminen ja sen tavoitteena oli osallistaa lapsia temppuradan tekemiseen, yhteistyön toteutumiseen, kehittää lasten liikkuvuutta ja edistää motorisia

taitoja. Tarkoituksena oli rakentaa temppurata. Edellisellä kerralla lapset olivat esittäneet toiveita temppurataa varten. Lapsiryhmä jaettiin kahtia, jotta temppuradan rakentaminen ja lasten liikkuminen olisi turvallisempaa ja sujuvampaa. Toinen ryhmä sai sillä välin leikkiä vapaasti, muiden työntekijöiden kanssa.

Kokosimme jumppasalin varastosta välineitä ja tarvikkeita, joista lapset saivat rakentaa itse mieleisensä temppuradan ja päättää, kuinka temppuradalla kuljetaan. Lapset saivat itse valita tuomalleen eläimelle mieleisen paikan temppuradalta. Taustalla soi eläinaiheinen musiikki. Kumpikin ryhmä oli omalla temppuradallaan 30 minuutin ajan. Lopuksi menimme koko ryhmänä ruokailuhuoneeseen, jossa keräsimme palautteen jälleen lapsilta ja aikuisilta. Olimme kertoneet lapsille aiemmin dokumentista, jonka he saisivat itselleen muistoksi yhteisestä projektistamme.

7.2 Dokumentin laatiminen

Dokumentti koottiin interventioiden pohjalta, ja sen tarkoituksena oli toimia yhteenvetona yhdessä lasten kanssa suunnitellusta ja tehdystä projektista. Varhaiskasvatussuunnitelma korostaa pedagogista dokumentointia, jota käytimme dokumentin laatimisessa. Dokumentti on tarkoitettu lapsille ja heidän huoltajilleen. Tarkoituksena oli antaa konkreettinen muisto lapsille yhteisestä projektista. Dokumentissa kuvattiin projektin tavoite ja tarkoitus, osallisuuden määritelmä ja interventiot. Liitimme dokumenttiin kuvia projektin eri vaiheista. Halusimme tiedottaa dokumentin avulla lasten huoltajia projektista, jotta he voivat perehtyä lasten osallisuuteen, sen merkitykseen ja tärkeyteen varhaiskasvatuksessa.

8 PROJEKTIOPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI

Projektiopinnäytetyön arviointi koostuu päiväkodin työntekijöiden antamasta suullisesta ja kirjallisesta palautteesta sekä lasten antamasta suullisesta ja kirjallisesta, hymynaamataulukon avulla annettavasta palautteesta. Lisäksi tässä osiossa opinnäytetyön tekijät itsearvioivat opinnäytetyön.

8.1 Päiväkodin työntekijöiden palaute

Opinnäytetyön tekijät keräsivät palautetta interventioista päiväkodin työntekijöiltä. Lapsikokouksista ja lapsiäänestyksestä työntekijät antoivat suullista palautetta. Neljästä interventiosta, joiden aiheina olivat leikki, taide, oppiminen ja tutkiminen sekä liikkuminen, työntekijät antoivat kirjallista palautetta. Kirjallisessa palautteessa työntekijät saivat antaa mieleistänsä palautetta ilman valmiita kysymyksiä. Työntekijät antoivat positiivista palautetta lapsikokouksesta ja lapsiäänestyksestä. Heillä nämä menetelmät eivät ole olleet käytössä kovinkaan usein. Lapsikokousten hyötynä oli myös se, että opinnäytetyön tekijät oppivat samalla lasten nimet.

Leikki-interventiosta päiväkodin työntekijät antoivat kirjallista palautetta, joka käsitteli sitä, millä tavoin opinnäytetyön tekijät olivat valinneet kyseiset leikit. Työntekijät kertoivat palautteessaan, että leikkien valinnat olivat onnistuneita monipuolisuuden vuoksi. Leikeissä tuli esille monia erilaisia keinoja, joilla pystyttiin lisäämään lasten osallisuutta, esimerkiksi ottamalla lapset mukaan leikin johtamiseen. Monipuolisten leikkien ansiosta lapset otettiin huomioon yksilöinä, mutta samalla korostettiin yhteisöllisyyttä ja kuulluksi tulemista.

Päiväkodin työntekijöiden kirjallinen palaute taideinterventiosta oli laajempi ja monipuolisempi kuin leikki-interventiosta. Tässä interventiossa päiväkodin työntekijät kiinnittivät huomiota osallisuuteen. Palautteessa kerrottiin, että osallisuus näkyy, mutta jatkokysymyksenä oli, voisiko osallisuus näkyä vieläkin enemmän. Työntekijöiden mielestä askartelu oli hyvin suunniteltu sopivaksi lasten ikä- ja kehitystasoille, ja ohjeet annettiin selkeästi ja ymmärrettävästi. Kehitysideana palautteessa oli se, että lapsiryhmän olisi voinut jakaa kahteen pienempään ryhmään, jolloin ärsykkeitä olisi ollut vähemmän. Interventiossa lapset tekivät henkilökohtaiset työt, joista koottiin yhteinen iso kokonaisuus. Tästä päiväkodin työntekijät antoivat positiivista palautetta.

Toiseksi viimeisen intervention aiheena oli tutkiminen ja oppiminen. Päiväkodin työntekijät antoivat palautetta siitä, että ryhmäjako oli hyvä ratkaisu. Pienryhmän hallinta on helpompaa ja tällöin jokainen lapsi pystytään huomioimaan yksilönä paremmin. Interventioon valitut menetelmät olivat työntekijöiden mielestä onnistuneet ja monipuoliset. Ohjeiden anto lapsille oli työntekijöiden mielestä selkeää ja ymmärrettävää. Interventiossa näkyi tutkimisen ja oppimisen tärkeys. Palautteessa työntekijät pohtivat sitä, oliko interventio kokonaisuudessaan hieman liian pitkä. Lapset eivät jaksa keskittyä ja istua paikoillaan vielä kovin pitkiä aikoja. Lasten osallisuus oli otettu huomioon interventiossa sen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Viimeisen intervention aiheena oli liikkuminen. Tämä interventio oli päiväkodin työntekijöiden kirjallisen palautteen mukaan onnistunein osallisuuteen peilaten. Osallisuus näkyi tässä interventiossa erinomaisesti. Lapset saivat olla osallisena vaikuttamassa koko intervention suunnitteluun ja kulkuun. Lapsiryhmä jaettiin kahteen, mikä oli työntekijöiden mielestä hyvä ratkaisu sekä osallisuuden että turvallisuuden vuoksi. Opinnäytetyön tekijät olivat antaneet ohjeet lapsille onnistuneesti.

8.2 Lasten palaute

Lapset saivat antaa kahdesta ensimmäisistä interventioista suullista palautetta. Useille lapsille lapsikokoukset ja lapsiäänestys oli uusi menetelmä varhaiskasvatuksessa. Lapset kertoivat, että olivat tykänneet näistä kyseisistä menetelmistä. Heidän mielestänsä oli kivaa, kun vapaaehtoiset saivat toimia puheenjohtajina ja sihteereinä. Kirjallinen äänestys oli lapsille mieleinen, sillä he ymmärsivät, että he voivat olla vaikuttamassa tuleviin interventioihin.

Leikki-intervention lapsipalautteessa oli neljä hymynaamavaihtoehtoa. Lapsille kerrottiin hymynaamataulukon idea. Lapsia oli tällä kerralla yhteensä 16. 15 lasta väritti hymynaamataulukosta positiivisimman naaman. Yksi lapsi oli värittänyt palautteesta neutraalin naaman. Suullinen palaute lapsilta oli positiivista. He kertoivat, että leikit olivat olleet mielekkäitä, ja tykkäsivät, kun olivat saaneet tuoda kotoa oman lelun mukanaan.

Toisella kerralla, kun lapset saivat antaa kirjallista palautetta interventiosta, hymynaamataulukossa oli vain kolme vaihtoehtoa. Taulukkoa muutettiin siksi, että palautteen antaminen olisi yksinkertaisempaa ja helpompaa etenkin pienemmille lapsille. Interventiossa oli yhteensä 15

lasta. Taideintervention palautteista 12 lasta oli värittänyt taulukosta kaikkein positiivisimman naaman. Kaksi palautetta oli neutraalia ja yksi väritetyistä naamoista oli surullinen. Suullisessa palautteessa lapset kertoivat, että askartelu oli mieluinen. Lasten mielestä oli ollut kivaa, kun askartelun vaihtoehtoja oli kaksi, joista sai valita mieluisemman.

Lapsia oli yhteensä 16, kun intervention aiheena oli tutkiminen ja oppiminen. Tällä kerralla jokainen lapsi oli värittänyt hymynaamataulukosta kaikkein positiivisimman naaman. Lapset kertoivat suullisesti, että olivat oppineet eläimistä uutta tietoa. Lisäksi oppiminen oli ollut mielekästä, kun se tapahtui eläinlelujen ja -korttien avulla pelaamisen yhteydessä.

Viimeisen interventiokerran aiheena oli liikkuminen. Tällä kerralla lapsia oli yhteensä 18. Suullisessa palautteessa lapset kertoivat, että tämä interventiokerta oli ollut kaikkein mieluisin. He olivat pitäneet siitä, että saivat itse suunnitella ja toteuttaa temppuradan. Lisäksi lasten mielestä oli kivaa, kun he olivat saaneet asettaa kotoa tuomansa lelun vapaavalintaiseen paikkaan temppuradalle. Kirjallisessa palautteessa lapsista 12 oli värittänyt kaikkein positiivisimman naaman, viiden lapsen palaute oli neutraali ja yksi lapsista oli värittänyt taulukosta surullisen naaman. Tämän intervention lasten kirjallinen ja suullinen palaute olivat hieman ristiriidassa. Lapset tiedostivat hymynaamataulukon idean, mutta osa lapsista halusikin värittää sen naaman, mitä ei ollut vielä aikaisemmilla kerroilla värittänyt.

Lapsilta kerätyistä palautteista kirjalliset pystyttiin ikään kuin tilastoimaan. Suullinen palaute oli puolestaan luovempaa, ja sen tulkitsemisessa piti olla varovaisempi. Palautetta kerättiin lapsista siksi sekä suullisesti että kirjallisesti, että saataisiin laajempi käsitys heidän mielipiteistään. Kirjallinen palaute mahdollisti sen, että jokaisen lapsen ääni tuli kuulluksi. Lasten antama palaute ei ole kuitenkaan helppotulkintaista, ja siksi sitä ei voida suoraviivaisesti käyttää toiminnankehittämisessä ja arvioinnissa. Lasten palautteet pitää kuitenkin hyväksyä sellaisenaan, vaikka ne olisivat keskenään ristiriidassa tai eivät vastaisi aikuisen odotuksia.

8.3 Itsearviointi

Interventiot toteutuivat hyvin, vaikka alkuperäistä suunnitelmaa hieman muutettiin. Interventiot olivat monipuolisia ja niissä päästiin tavoitteisiin. Interventioista haluttiin monipuolisia, koska osallisuuden haluttiin näkyvän kaikessa toiminnassa. Jokaiselle interventiolle oli kirjattuna oma

suunnitelma, joka sisälsi tavoitteet ja tarkoitukset, joiden pohjalta interventiot toteutettiin. Interventiot koostuivat Shierin osallisuuden tasomallin mukaisesti. Interventioiden toteutuksessa näkyi kaikki viisi tasoa Shierin osallisuuden tasomallista. Lasten kuulluksi tuleminen mahdollistettiin ennen interventioita sekä niiden aikana. Lapsia tuettiin ilmaisemaan mielipiteitään ja näkemyksiään ikä- ja kehitystason mukaisesti. Lapset olivat innostuneita kaikesta toiminnasta ja olivat aktiivisia toimijoita, sekä heidän mielipiteensä otettiin huomioon. Ennen interventioita sekä niiden aikana lapset otettiin mukaan tekemään päätöksiä ja jakamaan vastuuta. Interventioissa pystyttiin soveltamaan aiemmin hankittua tietoa ja osaamista, mutta opittiin uusia asioita lapsiryhmän ohjaamisesta. Haasteena oli miettiä, miten osallisuutta saataisiin näkymään tarpeeksi paljon jokaisessa interventiossa, varsinkin taide-interventiossa. Osallisuus näkyi erityisen hyvin suunnitteluvaiheessa, jossa myös lapset olivat mukana.

Päiväkodin ja Västäräkki-ryhmän kanssa yhteistyö toteutui todella hyvin. Olimme tyytyväisiä siihen, että saimme toteutettua interventiot tiiviillä aikataululla, jotta saimme interventiot yhtenäisiksi sekä pääsisimme aloittamaan opinnäytetyön kirjoittamisen. Saimme käyttää päiväkodin kaikkia tiloja, joita tarvitsimme, askartelumateriaaleja, välineitä ja toteuttaa lasten toiveita. Työntekijät olivat hyvin avoimia näitä asioita kohtaan. Kirjoitusprosessia helpotti huomattavasti se, että olimme tehneet kattavat pohjatyöt. Jokaisesta interventiosta kirjoitimme tarkan yhteenvedon, jotta kirjoitusprosessi helpottuisi. Lisäksi olimme etsineet kirjallisuutta valmiiksi.

9 POHDINTA

Projektiopinnäytetyön prosessi alkoi keväällä 2018, jolloin aloimme miettimään yhdessä aihetta opinnäytetyöllemme. Työmme tilaajana oli Kälviän Pajulinnun päiväkoti, jossa toinen opinnäytetyön tekijöistä on ollut työharjoittelussa. Kävimme palaverissa Pajulinnussa huhtikuussa 2018 kartoittamassa työn tilaajan toiveita ja odotuksia opinnäytetyöllemme. Kesällä ja syksyllä kirjoitimme projektisuunnitelmaa, suunnittelimme interventioita ja hankimme kirjallisuutta. Lisäksi kirjoitimme yhteistyösopimuksen. Kun tutkimuslupa näytti meille vihreää valoa, pääsimme toteuttamaan interventiot päiväkotiin.

Asiakastyön osaaminen näkyi Osallisuus-projektissamme hyvin, koska suunnittelimme ja toteutimme interventiot siten, että ne tukivat lapsen laaja-alaista ja tavoitteellista oppimista. Painotimme toiminnassamme pedagogiikkaa. Ryhmän ohjaamiseen kiinnitimme interventioissa huomiota siten, että jaoimme ryhmän puoliksi tietyissä interventioissa. Projektista kootun dokumentin avulla pyrimme myös siihen, että vanhemmat tulisivat tietoisiksi päiväkodissa toteutetusta Osallisuus-projektista. Halusimme kehittää varhaiskasvatuksessa jo olemassa olevaa hyvää pedagogista toimintaa, joka tukee lapsen kasvua ja kehitystä.

Interventiot saatiin toteutettua marras-joulukuussa 2018. Me koimme osallisuuden lisäämisen hieman haasteelliseksi Västäräkkien ryhmässä, sillä mielestämme osallisuus näkyi heidän toiminnassaan hyvin. Mielestämme interventiot onnistuivat hyvin, vaikka jouduimme jättämään jotain asioita pois alkuperäisestä suunnitelmasta. Osallisuus-projektissa toimimme edistäen ja vahvistaen lasten osallisuutta, varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Lapset olivat hyvin aktiivisesti mukana kaikessa toiminnassamme, koska he saivat osallistua ideointiin, suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin. Lisäksi pyrimme lisäämään lasten yhteisöllisyyttä yhteisellä tekemisellä interventioissa. Saimme lapsilta ja työntekijöiltä hyvää palautetta. Työntekijät antoivat myös hyviä vinkkejä interventioiden kehittämiseen. Interventioiden jälkeen kokosimme yhteenvedon projektistamme dokumenttia varten. Alkuperäisen suunnitelman mukaan dokumentti oli tarkoitettu ryhmän lapsille ja työntekijöille, mutta näimme paremmaksi suunnata dokumentin lapsille ja heidän vanhemmilleen.

Olemme pohtineet osallisuutta monipuolisesti opinnäytetyön prosessin aikana. Kirjojen ja muiden julkaisujen myötä olemme saaneet laajan käsityksen lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Löysimme paljon kirjallisuutta Osallisuus-projektiimme, joista otimme opinnäytetyöhön keskeisimpiä asioita. Lisäksi opinnäytetyön prosessin aikana olemme saaneet kattavat tiedot varhaiskasvatuksesta ja syventyneet varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä voineet kehittää aiempaa osaamistamme. Halusimme perehtyä Kokkolan kaupungin varhaiskasvatus- ja toimintasuunnitelmaan, koska mielestämme on tärkeä tuntea oman paikkakunnan kyseiset suunnitelman. Lisäksi syvensimme osaamistamme varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa ja lainsäädännössä, ja toimimme niiden mukaisesti.

Prosessi on ollut molemmille opettavainen ja ainutlaatuinen. Projektin aikana olemme oppineet, miten varhaiskasvatuksessa näkyy osallisuus, johtaminen ja vastuun kantaminen pedagogisessa toiminnassa. Yhteisen opinnäytetyön tekemisessä on ollut paljon hyvää, mutta myös haasteita. Olemme kuitenkin molemmat sitä mieltä, että oppimista on tullut enemmän, kun tekijöitä oli kaksi. Jokaista asiaa olemme miettineet yhdessä ja täten olemme saaneet laajemman käsityksen asioista. Pyrimme tekemään opinnäytetyötä mahdollisimman paljon yhdessä, mutta henkilökohtaisista syistä osa tietoteoriasta on kirjoitettu erikseen. Koko tietoteorian osuus, jonka kirjoitimme erikseen, on kuitenkin käyty yhdessä läpi, ja kirjoitusasu on muokattu yhtäläiseksi.

Haasteena yhteisen opinnäytetyön tekemisessä oli aikataulujen yhteensovittaminen, mikä kuitenkin toteutui melko mutkattomasti. Koemme, että yhteistyömme sujui vaivattomasti, eikä ristiriitoja juuri syntynyt. Yhdessä työskenteleminen on sujunut hyvin ja molemmat ovat saaneet käyttää omia vahvuuksiaan. Yhteisen prosessin aikana olemme oppineet joustavuutta parityöskentelyssä, sekä arvostamaan toisen tekemää työtä. Kokonaisuudessaan olemme tyytyväisiä projektiimme. Tavoitteet täyttyivät suurilta osin, eikä poikkeavuuksia juuri tullut projektisuunnitelman suhteen. Prosessin aikana sosionomin (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit tulivat tutuiksi, sillä ne näkyivät lähes jatkuvasti työskennellessämme. Koemme, että projektimuotoisen opinnäytetyön tekeminen oli meille molemmille luontevin tapa tehdä opinnäytetyö. Varhaiskasvatusosaamisemme on lisääntynyt tietoperustan ja interventioissa olevien käytännön ohjauksien myötä.

LÄHTEET

Elo, J., Fonsén, E., Heikka, J. & Leinonen, J. 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry.

Fonsén E., Heikka J, Kangas, J. & Vlasov, J. 2018. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2. Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry.

Hujala, E. & Turja, L. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hujala, E. & Turja, L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kiljunen, E. & Liimatainen, N. 2017. Ilmaisun monet muodot. Lasten kuvallisen ilmaisun ja ajattelun toteuttaminen Mikkelin varhaiskasvatuksessa. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäyte. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/136441/Kiljunen_Liimatainen_2017.pdf?sequence=1. Viitattu 6.3.2019.

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kokkolan varhaiskasvatussuunnitelma. 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.kokkola.fi/palvelut/opetus_ja_kasvatus/paivahoito/varhaiskasvatussuunnitelma/fi_FI/varhaiskasvatussuunnitelma/_files/98135273016592120/default/Kokkolan%20varhaiskasvatussuunnitelma%20%200517.pdf. Viitattu 27.2.2019.

Laaja-alainen osaaminen. 2017. Saatavissa: https://www.lohja.fi/wp-content/uploads/2017/12/Vaka-Laaja-alainen-osaaminen.png. Viitattu 20.1.2019.

Leikin merkitys lapselle. Itä-Suomen yliopisto, Kasvatus kestävään tulevaisuuteen. Saatavissa: http://leikinmerkitys.blogspot.com/. Viitattu 3.3.2019.

Motorinen kehitys. Saatavissa: http://www.innostunliikkumaan.fi/tiedosta/motorinen-kehitys. Viitattu 4.3.2019.

Opetushallitus. 2018. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma -mallilomake ja ohjeistus. Saatavissa: https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/varhaiskasvatuksen_jarjestaminen/lapsen_vasu. Viitattu: 4.2.2019.

Opetushallitus. 2016. Uudet varhaiskasvatussuunnitelmat – Mikä muuttuu? Saatavissa: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet_vasut. Viitattu 18.2.2019.

Opetushallitus. 2018.Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saatavissa: https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf. Viitattu 20.2.2019

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Rintakorpi, K. & Vihmari-Henttonen, E. 2017. Tää on meidän maailma! Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Ruuska, K. 2007. Pidä projekti hallinnassa. Suunnittelu, menetelmät, vuorovaikutus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit. Innokylä. Saatavissa: https://www.innokyla.fi/documents/1167850/7b605176-cddd-4bab-b0e4-3b99865d2fa2. Viitattu 14.1.2019.

THL. 2019. Lapsen osallisuus. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus. Viitattu 5.3.2019.

Tulliharjun päiväkodin toimintasuunnitelma. 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwihvbuqg-HgAhWiIsKHXDsDgkQFjABegQICBAC&url=https%3A%2F%2Fwww.kokkola.fi%2Fpalvelut%2Fopetus_ja_kasvatus%2Fpaivahoito%2Fpaivakodit%2Ftulliharjun_paivakoti%2Ffi_FI%2Ftulliharjun_paivakoti%2F_files%2F10134744809611121 6%2Fdefault%2FTulliharjun%2520p%25C3%25A4iv%25C3%25A4kodin%2520toimintasuunnitelma.pdf&usg=AOvVaw0eVpqehKIxIWFS3sP6jGyF. Viitattu 3.3.2019.

Unicef a. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavissa: https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/. Viitattu 25.2.2019.

Unicef b. Lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä. Saatavissa: https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/. Viitattu 4.3.2019.

Varhaiskasvatuslaki. 13.7.2018/540. Saatavissa: https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540. Viitattu 3.3.2019.

Soila Kivioja ja Maria Puskala

OSALLISUUS-PROJEKTI

Lasten osallisuuden kehittäminen Pajulinnun päiväkodissa

Projektisuunnitelma
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomin koulutusohjelma
Marraskuu 2018

SISÄLLYS

1 JOHDANTO ..... Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

2 OSALLISUUS-PROJEKTIN KUVAUS JA TAVOITTEET **3**
2.1 Osallisuus-projektin päätehtävät **3**
2.2 Osallisuus-projektin interventiot **4**

3 OSALLISUUS-PROJEKTIN KESKEISTÄ TIETOPERUSTAA **5**

4 OSALLISUUS-PROJEKTIN AIKATAULU **6**
4.1 Opinnäytetyön riskitekijät **7**

5 BUDJETTI **8**

6 KIRJALLISUUS **9**

LIITTEET **11**

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea ja edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä sekä oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan osallisuutta eri tavalla kuin aikaisemmin. Lasten osallisuudella tarkoitetaan kuulluksi tulemista sekä mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintatapaan. Tyypillisiä keinoja vahvistaa lapsen osallisuutta on leikki ja ilmaisu. Inklusiiviseen toimintakulttuuriin kuuluvat osallisuus, tasa-arvoisuus sekä yhdenvertaisuus. Näissä tärkeitä tekijöitä ovat monenlaiset näkemykset ja mielipiteet, joita kunnioitetaan ja arvostetaan. Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja huoltajien välillä on tärkeää, sillä yhteistyö vahvistaa lapsen osallisuutta. Lasten osallisuutta tukevat sensitiivinen kohtaaminen ja myönteiset kokemukset. Sensitiivisellä kohtaamisella tarkoitetaan myönteistä vuorovaikutusta, jossa aikuinen huomioi lapsen ikä- ja kehitystason sekä toimii lapsen perustarpeiden mukaisesti.

YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa korostetaan lasten oikeutta kuulluksi tulemisesta sekä ilmaisunvapautta. Varhaiskasvatus toimii YK:n lasten oikeuksien ja varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti, jonka tehtävä on tukea lasten osallisuutta ja edistää oma-aloitteisuutta. Lapsia kannustetaan aktiiviseen toimijuuteen yhteiskunnassa.

Opinnäytetyömme tilaajana on Pajulinnun päiväkoti Kälviällä, joka kuuluu Kokkolan kaupungin sivistyskeskuksen varhaiskasvatuspalveluihin. Opinnäytetyömme on projektimuotoinen. Opinnäytetyömme tarkoituksena on toteuttaa yhdessä lasten kanssa suunniteltu projekti interventioiden avulla, jolla osallistamme lapsia päiväkodin arjessa. Tavoitteena on kehittää lasten osallisuutta päiväkodin arjessa ja koko projektin pohjalta on tarkoituksena koota dokumentti. Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on tehdä mahdolliseksi lasten sekä huoltajien osallistuminen toiminnan arviointiin, suunnitteluun sekä kehittämiseen.

Lasten osallisuuden perustana on valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja opinnäytetyömme pohjautuu varhaiskasvatuksen kompetensseihin. Keskeisiä käsitteitä opinnäytetyössämme ovat lasten osallisuus, varhaiskasvatussuunnitelma, yhdenvertaisuus ja lapsilähtöisyys sekä pedagoginen dokumentointi. Kirjallinen osuus muodostuu tietoperustasta ja interventioiden tuottamasta aineistosta. Lähetämme kirjeen lasten huoltajille, jossa esittelemme itsemme, projektimme ja pyydämme lupaa dokumentointia varten.

Työelämäorganisaatioomme kuuluu Pajulinnun päiväkoti, joka sijaitsee Kälviällä. Lapsiryhmänä toimii Västäräkit, jossa on 3-5-vuotiaita lapsia. Teemme yhteistyötä myös lasten vanhempien kanssa. Projektimme työelämäohjaajana on Pajulinnun päiväkodin johtaja ja lisäksi projektissa on mukana lapsiryhmän lastentarhaopettaja sekä lastenhoitajat. Opinnäytetyömme ohjaajana on Centria-ammattikorkeakoulun sosiaalialan lehtori.

2 OSALLISUUS-PROJEKTIN KUVAUS JA TAVOITTEET

2.1 Osallisuus-projektin päätehtävät

Opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää lasten osallisuutta Pajulinnun päiväkodissa. Tarkoituksena on tehdä projekti, jonka pohjalta kokoamme dokumentin Pajulinnun päiväkodin työntekijöille sekä lapsille ja heidän vanhemmilleen. Projekti tehdään yhdessä päiväkodin 3-5-vuotiaiden lasten kanssa, joka pitää sisällään interventioita, jotka koostuvat erilaisista menetelmistä. Interventioiden aiheina ovat leikki, liikkuminen, oppiminen, tutkiminen sekä taide.

Toiminnassa otetaan huomioon lasten ikä- ja kehitystaso, varhaiskasvatussuunnitelma sekä sosionomi (AMK):n varhaiskasvatuskompetenssit. Opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää lasten osallisuutta päiväkodin arjessa. Lasten osallisuuden kehittämiseksi toteutamme yhdessä lasten kanssa projektin. Projektimme tuloksena tulee olemaan dokumentti, jonka päämääränä on tukea ja ohjata työntekijöitä lasten osallisuudessa sekä lapsilähtöisyydessä. Dokumentti on suunnattu päiväkodin työntekijöille, jonka myös lapset saavat kotiin vietäväksi vanhemmuuden ja päiväkodin yhteistyön tukemiseksi.

Opinnäytetyö koostuu erilaisista päätehtävistä. Päätehtävät pitävät sisällään havainnointia, joka tapahtuu leikkimisen, liikkumisen, tutkimisen, oppimisen ja taiteen avulla. Interventiot pitävät sisällään projektityöskentelyä, toiminnallisia menetelmiä sekä dokumentin laatimista pedagogisen dokumentoinnin avulla. Dokumentti kootaan päiväkodin työntekijöille, jonka tarkoituksena on tukea osallisuuden kehittämistä. Interventioiden kohderyhmänä on Pajulinnun päiväkodin Västäräkkien ryhmä, jossa on 3-5-vuotiaita lapsia. Keräämme kirjallista palautetta joka intervention jälkeen päiväkodin työntekijöiltä. Lisäksi lapset saavat antaa sekä suullista että kirjallista palautetta.

2.2 Osallisuus-projektin interventiot

Tavoitteenamme on toteuttaa neljä erilaista interventiota. Interventioiden päätavoitteina on kehittää lasten osallisuutta Västäräkkien ryhmässä. Jokaisessa interventiossa teemana on eläimet, jonka lapset ovat äänestäneet. Aiheina ovat leikki, liikkuminen, oppiminen ja tutkiminen sekä taide, joihin interventiot perustuvat. Liitteissä on tarkempi kuvaus ensimmäisestä interventiosta, jonka aiheena on leikki.

Interventioiden aikana dokumentoimme pedagogisesti sitä, miten lapset toimivat ja miten osallisuus näkyy toiminnassamme. Niiden pohjalta kokoamme dokumentin, jossa näkyy erilaisia keinoja lasten osallistamiseen. Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

3 OSALLISUUS-PROJEKTIN KESKEISTÄ TIETOPERUSTAA

Opinnäytetyömme perustana on sosionomi (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit sekä varhaiskasvatussuunnitelma. Toimintamme perustuu edellä mainittujen asioiden lisäksi varhaiskasvatuslakeihin sekä YK:n lasten oikeuksiin. Opinnäytetyömme toiminta pohjautuu inklusiiviseen toimintakulttuuriin, jolla edistämme osallisuutta, yhdenvertaisuutta, yksilöllisyyttä sekä tasa-arvoa kaikessa, mitä teemme projektimme aikana. Projektissa korostamme sensitiivisen kohtaamisen tärkeyttä, jolla haluamme tukea lasten myönteistä kokemusta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lisäksi toimintamme pitää sisällään pedagogista dokumentointia, sillä se on tietoinen ja tarkoituksen mukainen toimintapa, jolla tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä. Pedagogisen dokumentoinnin periaatteena on ammattilainen ymmärtää lasta ja pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin.

4 OSALLISUUS-PROJEKTIN AIKATAULU

Tähän mennessä toteutunut aikataulu:

Helmikuu 2018:

- Aiheen suunnittelua
- Yhteydenotto Pajulintuun

Huhtikuu 2018:

- Opinnäytetyön suunnittelua
- Käynti Pajulinnun päiväkodissa 18.4

Elokuu-Syyskuu 2018:

- Opinnäytetyön suunnittelua

Lokakuu 2018:

- Käynti Pajulinnussa 29.10, yhteistyösopimusten allekirjoitus

Marraskuu 2018:

- Tutkimuslupien hakeminen
- Interventioiden suunnittelu
- Tietoperustan hankkiminen
- Käynti Pajulinnun päiväkodissa 15.11
- Valmis projektisuunnitelma

Jatko:

Joulukuu 2018:

- Interventioiden toteutuminen

Kevät 2019:

- Opinnäytetyön kirjoittaminen ja koonti
- Opinnäytetyön palauttaminen maaliskuussa
- Maturiteetti

4.1 Opinnäytetyön riskitekijät

Mahdollisia riskitekijöitä opinnäytetyössämme ovat aikataulussa pysymättömyys, sairastumiset, muut esteet, aikataulujen yhteensovittaminen, yhteistyö päiväkodin, lasten ja heidän vanhempiensa sekä työntekijöiden kanssa.

5 BUDJETTI

- Opinnäytetyömme kustannusarvio on 12 euroa/tunti/hlö
- Opinnäytetyön aiheen suunnittelua 10h
- Projektin suunnittelua 50h
- Yhteistyö työelämäohjaajan kanssa 6h
- Esittelykirje 4h
- Interventioiden suunnittelu 30h
- Interventiot 20h
- Kirjoitusprosessi 200h
- Dokumentin kokoaminen 80h

= 400h x 12€ x 2hlö = 9600€

- Matkat Centria – Pajulintu – Centria 40km
    - 8x40km= 320km
    - 0,43€/kmx320km= 137,60€

- Mahdolliset tarvittavat materiaalit tulevat päiväkodilta

- Kokonaiskustannusarvio on -9600€+(-137,60€) = -9737,60€

6 KIRJALLISUUS

Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J., Leinonen, J., Suomen varhaiskasvatus (yhdistys). 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Kopio-Niini Oy.

Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E., Heikka, J., Brotherus, A., Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. 2, Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen. Helsinki: Kopio Niini Oy.

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Ruuska, K. 2007. Pidä projekti hallinnassa. Suunnittelu, menetelmät, vuorovaikutus. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lapsen oikeudet. Unicef. Saatavilla:
https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/ Viitattu 15.11.2018

Sosionomi (AMK) varhaiskasvatuskompetenssit

Sosionomi (AMK) kompetenssit

LIITE 2

Heippa vanhempi/vanhemmat! ☺

Olemme 3. vuoden sosionomiopiskelijat Soila Kivioja ja Maria Puskala Kokkolan Centria-ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyömme Kälviän Pajulinnun Västäräkkiryhmän kanssa. Opinnäytetyömme aiheena on lasten osallisuuden kehittäminen, ja yhteiseksi teemaksi lapset äänestivät eläimet. Tarkoituksenamme on suunnitella ja toteuttaa yhdessä Västäräkkien kanssa projekti, jonka pohjalta kokoamme dokumentin päiväkodin työntekijöille sekä teille vanhemmille.

Dokumentti pohjautuu uuteen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen tarkoituksena on auttaa työntekijöitä kehittämään lasten osallisuutta päiväkodin arjessa. Lisäksi lapset saavat dokumentin kotiin vietäväksi.

Projektin aikana dokumentoimme kuvaamalla yhdessä tekemistä ja lasten tuotoksia, joihin tarvitsisimme huoltajan suostumuksen. Valokuvat ja lasten tuotokset tulevat ainoastaan opinnäytetyötämme sekä dokumentointia varten. Emme valokuvaa lasten kasvoja.

Terveisin Maria Puskala ja Soila Kivioja

Annan suostumukseni kuvaamista varten. ☐

En halua, että lastani tai lapseni töitä kuvataan. ☐

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Palautathan vastauksesi päiväkodille marraskuun aikana. Kiitos!

LIITE 3

Interventioissa käytetty lasten palautelomake.

DOKUMENTTI OSALLISUUS-PROJEKTISTA
Västäräkit, Pajulinnun päiväkoti

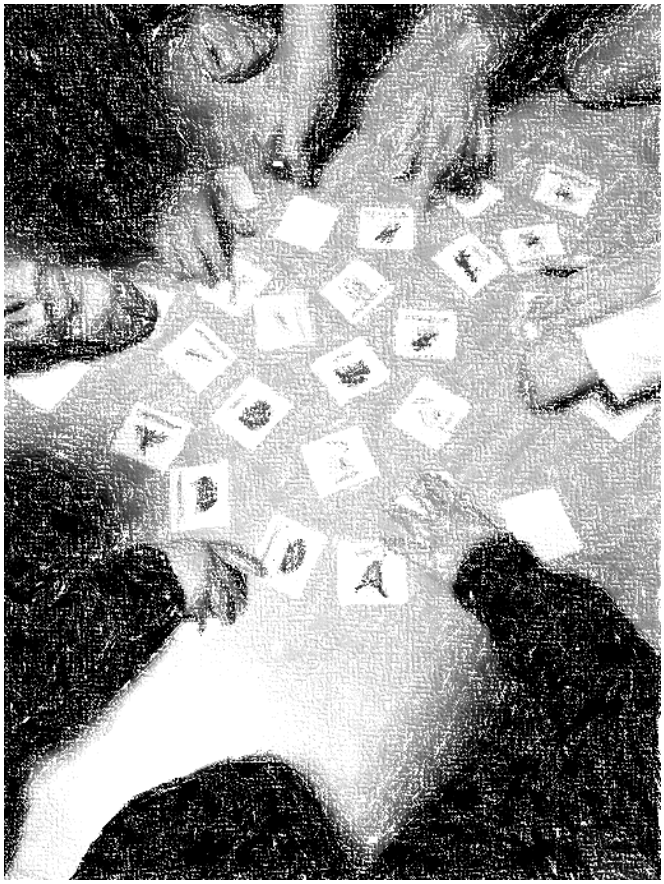

Soila Kivioja
Maria Puskala

Sosionomi (AMK)
Huhtikuu 2019

MITÄ?

Opinnäytetyömme tavoitteena oli lisätä ja vahvistaa lapsen osallisuutta Västäräkki-ryhmässä. Opinnäytetyömme oli muodoltaan projekti. Ryhmän lapset saivat olla mukana suunnitteluvaiheessa, toteutuksessa sekä arvioinnissa.

MITEN?

Aloitimme projektin Västäräkki-ryhmässä pitämällä lapsikokouksen. Lapsikokouksessa vapaaehtoiset saivat toimia puheenjohtajana ja sihteerinä. Kokouksessa suunniteltiin projektimme teemaa. Lasten toiveista kokosimme kolme vaihtoehtoa teemalle, joista he saivat äänestää seuraavassa lapsikokouksessa. Projektimme teemaksi valikoitui eläimet, joka näkyi jokaisessa interventiossa. Interventioiden aiheina olivat leikki, taide, tutkiminen ja oppiminen sekä liikkuminen, koska ne ovat varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja kehittävät lasten laaja-alaista oppimista. Lapset ja ryhmän työntekijät saivat antaa palautetta jokaisen intervention jälkeen.

MIKSI?

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa aiempaa enemmän. Halusimme tehdä aiheesta opinnäytetyön, koska koemme aiheen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi.

MITÄ ON OSALLISUUS?

Osallisuudella tarkoitetaan kuulluksi tulemista ja mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin. Keskeisimpinä käsitteinä osallisuudessa ovat tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Osallisuuden tavoitteena on, että lapsi kokee tulleensa kuulluksi ja hänen mielipiteitään arvostetaan. Lasta tulee osallistaa hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti.

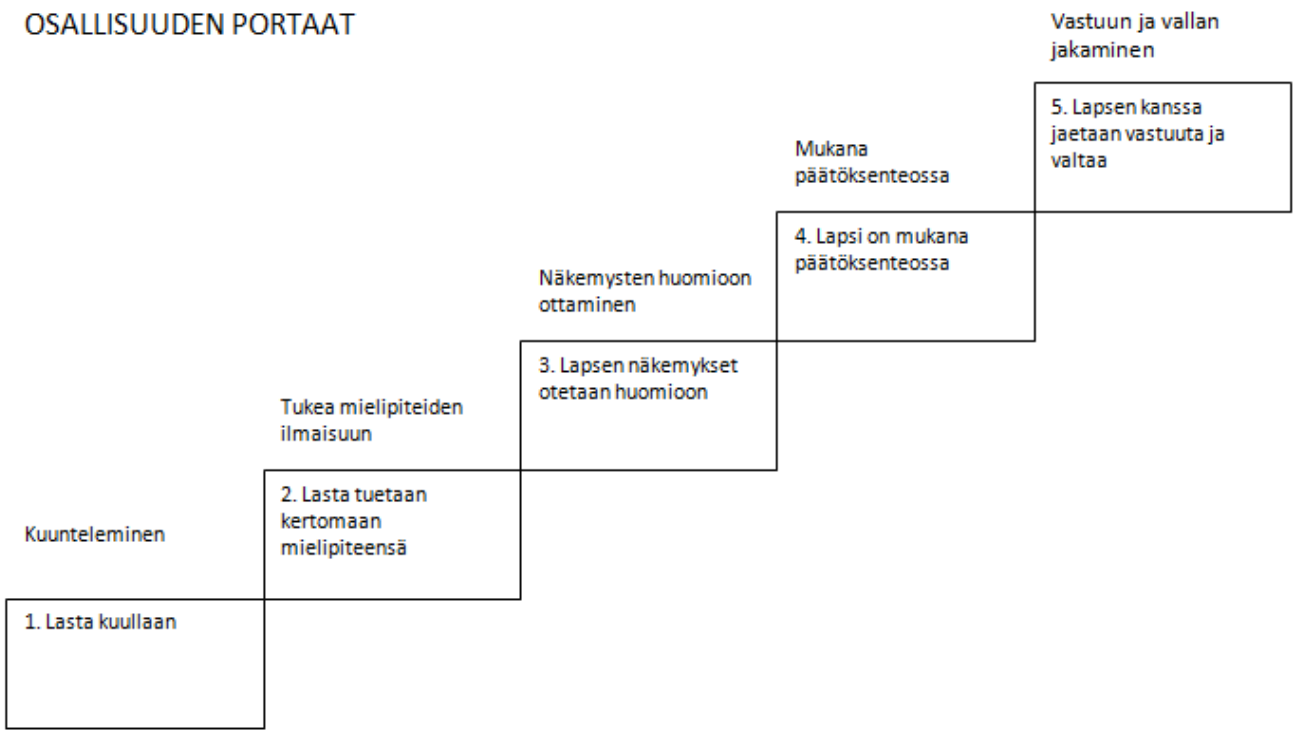

INTERVENTIO 1:

Ensimmäisessä interventiossa aiheena oli leikki ja teemana lasten äänestämä eläimet. Lapset olivat tuoneet mukanaan mieleisensä eläinlelun. Leikimme lasten kanssa kolmea eri leikkiä. Lapset saivat toimia myös leikinohjaajina. Jokainen lapsi sai kertoa haluamiaan asioita omasta lelustaan, jonka tarkoituksena oli kuulla ja huomioida jokainen lapsi yksilönä.

INTERVENTIO 2:

Toisessa interventiossa askartelimme talviaiheisia askarteluja. Vaihtoehtoja oli kaksi, punatulkku ja poro, joista jokainen lapsi sai valita mieleisensä. Askartelun tavoitteena oli antaa mahdollisuus lapsille itseilmaisuun, luovuuteen sekä edistää lasten keskittymiskykyä, osallisuutta ja motoriikkaa. Lapsen usko ja luottamus omiin taitoihin kasvavat taiteen myötä.

INTERVENTIO 3:

Kolmannen intervention aiheena oli tutkiminen ja oppiminen. Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tutkimisen ja oppimisen tulee tapahtua sovelletusti lasten ikä- ja kehitystason mukaisesti. Lapsi on luonnostaan utelias ja kyseleväinen ja hänelle on annettava mahdollisuus oppia ja kehittyä. Tutkiminen ja oppiminen tapahtui leikin ja pelaamisen yhteydessä. Lapset jaettiin kahteen ryhmään, jotta lasten huomioiminen onnistui paremmin ja lapset pystyivät keskittymään helpommin. Opettelimme tunnistamaan eläinlelujen ja -korttien avulla erilaisia eläimiä ja luokittelemaan niitä. Eläinkorteilla pelasimme muistipeliä.

INTERVENTIO 4:

Liikkuminen oli viimeisen intervention aihe. Kyselimme lasten toiveita liikunnalliselle kerralle, ja päätimme, että rakentaisimme temppuradan yhdessä lasten kanssa. Lapsiryhmä jaettiin kahteen osaan, jotta pystyimme takaamaan turvallisuuden ja osallistamaan lapsia paremmin. Tavoitteena oli osallistaa lapsia temppuradan tekemiseen, kehittää lasten liikkuvuutta ja edistää motorisia taitoja. Lapset saivat rakentaa temppuradan mieleiseksi, ja päättää, miten temppuradalla tulee toimia. Lapset saivat tuoda tälle kerralle kotoaan eläinlelun, jonka he saivat asettaa haluamalleen kohdalle temppuradalla.

Lapset antoivat jokaisen intervention jälkeen palautetta hymynaamataulukon avulla. Lasten antaman palautteen perusteella projekti oli onnistunut. Lapset olivat hienosti mukana kaikessa toiminnassamme.

Haluamme kiittää Västäräkki-ryhmän lapsia, jotka olivat mukana projektissamme ja mahdollistivat opinnäytetyömme toteutumisen.

Kiittäen,
Soila Kivioja & Maria Puskala

LIITE 5

Interventioiden teeman äänestysvaihtoehdot.

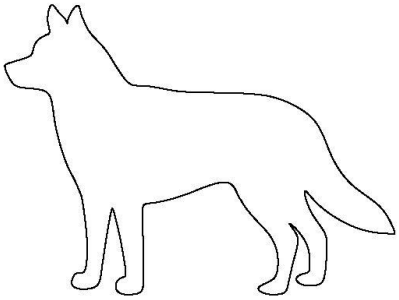

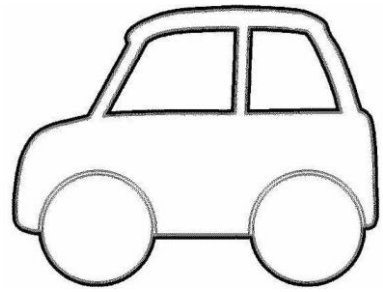

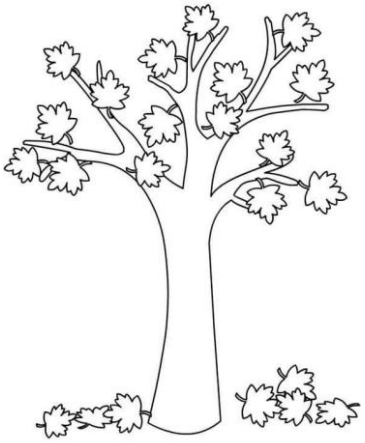

Malliversio interventiosta.

Interventio 4.

Teema: Eläimet Aihe: Liikkuminen

Tavoite: Tavoitteena on kehittää lapsen fyysistä liikkuvuutta sekä motoriikkaa. Lapset otetaan mukaan intervention suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Intervention tavoitteena on myös kehittää lasten keskinäistä yhteistyötä sekä antaa mahdollisuus mielikuvitukselle.

Tarkoitus: Lasten kanssa rakennetaan temppurata viidakkoteemalla. Lapset saavat tuoda mukaansa aiheeseen sopivan eläimen kotoa, jonka avulla temppuradasta saadaan aidon viidakon tuntuinen. Lapset saavat päättää mitä eläintä haluavat esittää. Lapset saavat halutessaan pienen eläinaiheisen kasvomaalauksen. Taustalla soi musiikkia, joka sopii viidakkoteemaan. Lopuksi tehdään muutaman minuutin rentoutusharjoitus. Lapsiryhmä jaetaan kahtia.

Motivointi: Lapset saavat itse toteuttaa mieleisensä temppuradan. Lapsille kerrotaan edellisellä kerralla jo aiheesta, ja jokainen saa miettiä valmiiksi, mikä eläin haluaa olla. Lapsia innostetaan liikkumaan eläinteeman avulla.

Aika: 90 min

Palaute: Lapset värittävät palautelomakkeesta valitsemansa naaman ja ryhmän työntekijöiltä kerätään kirjallinen palaute.

LIITE 7

KOKKOLAN KAUPUNKI **VIRANHALTIJAPÄÄTÖS**

Sivistyskeskus
Varhaiskasvatustoimen johtaja 28.11.2018 80 §

Asia	Tutkimuslupa-anomus / Varhaiskasvatus
Hakijat	Soila Kivioja ja Maria Puskala anovat tutkimuslupaa tutkiakseen Pajulinnun päiväkodissa lasten osallisuutta päiväkodin toimintaan. Hakijat opiskelevat Centria ammattikorkeakoulussa.
Lupaehdot	Kaikki osapuolet sitoutuvat noudattamaan tietosuojalaista ja salassapidosta annettuja ohjeita ja määräyksiä siltä osin kuin niitä tähän tutkimukseen liittyy. Tutkielmasta toimitetaan maksuttomasti yksi kappale e-mail:essi.korkeaniemi(at)kokkola.fi.
Päätös	Myönnän tutkimusluvan Soila Kiviojalle ja Maria Puskalalle anomuksen mukaisesti.
Päiväys ja allekirjoitus	28.11.2018 Kai Kytölaakso Varhaiskasvatustoimen johtaja

Liite	Tutkimuslupa-anomus ja projektisuunnitelma
Jakelu	Hakijat, Essi Korkeakangas, Maarit Marjusaari

Centria
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖSOPIMUS

Opinnäytetyön tekijä/t Maria Puskala ja Soila Kivioja	**Aloituspäivämäärä** 3.9.2018
Koulutusohjelma Sosionomi (AMK)	
Koulutusohjelman yliopettaja Pirjo Forss-Pennanen	**Opinnäytetyön ohjaaja** Anne Jaakonaho
Opinnäytetyön työnimi (aihe) Osallisuus -projekti	
Tutkimusongelma/kehittämistehtävä Kehittää ja lisätä lasten osallisuutta Pajulinnun päiväkodin arjessa.	
Opinnäytetyön tavoite ja rajaus/tutkimustulokset Toteuttaa lasten kanssa projekti lasten osallisuuden lisäämiseksi ja kehittämiseksi Pajulinnun päiväkodin arjessa.	

Centria
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖSOPIMUS

Opinnäytetyön alustava aikataulu (pvm:t kuukauden tarkkuudella)

Aloituspalaveri (ohjaaja, työn tekijä, työelämäohjaaja) [4/18]
Toteutussuunnitelman esittäminen [s. 18]
Väliraportointi [ ]
Ohjaajan tarkastus ja/tai loppupalaveri [ ]
Opinnäytetyön hyväksyttäväksi jättäminen [3/19]
Opinnäytetyön seminaariesitys [5/19]
Kypsyyskoe [5/19]

Toimeksiantajan yhteystiedot (yritys, yhteyshenkilön nimi, osoite, puhelin, sähköposti)

Pajulinnun päiväkoti, Kälviä

Tämä sopimus on laadittu kolmena kappaleena. Sopimuskappaleet toimitetaan opinnäytetyön tekijälle, toimeksiantajalle sekä työn ohjaajalle. Centria-ammattikorkeakoulun opiskelija sitoutuu tekemään toimeksiantajan toimeksiannosta edellä mainitusta aiheesta opinnäytetyön 5/19 mennessä.

Toimeksiantaja sitoutuu antamaan opiskelijan käyttöön työssä tarvittavaa tietoa sekä arvioimaan opinnäytetyön valmistuttua sen hyödynnettävyyttä toiminnassaan.

Toimeksiantaja maksaa materiaali-, postitus-, maka- ym. mahdolliset kulut laskun mukaan. Toimeksiantaja voi maksaa opinnäytetyön tekijälle palkan.

Tämän sopimuksen osapuolet ovat velvolliset pitämään salassa kaiken, mitä he toimeksiannon yhteydessä ovat saaneet tietoonsa asioista, joita voidaan pitää toisen sopijapuolen liikesalaisuutena. Opinnäytetyö käydään läpi ammattikorkeakoulun opinnäytetyöseminaarissa ja se on julkinen asiakirja. Toimeksiantajan tulee erikseen pyytää työn salausta.

Ammattikorkeakoulu ei vastaa opinnäytetyön tekijän mahdollisesti aiheuttamasta haitasta tai vahingosta.

Päiväys 3.9.2018

Työelämäohjaajan allekirjoitus

Opiskelijan allekirjoitus Maria Puskala Saitta Kinga

Opinnäytetyön ohjaajan allekirjoitus